

Universitat
de les Illes Balears

TREBALL DE FI DE GRAU

El Desembarcament de Bayo a Mallorca: Dues visions Oposades.

Joan Sastre Bonnín

Grau de: Història

Facultat de: Filosofia i Lletres

Any acadèmic 2021-22

El Desembarcament de Bayo a Mallorca: Dues visions Oposades.

Joan Sastre Bonnín

Treball de Fi de Grau

Facultat de: Filosofia i Lletres

Universitat de les Illes Balears

Any acadèmic 2021-22

Paraules clau del treball:

Guerra Civil, Mallorca, Bayo

Nom del tutor / la tutora del treball Dr. Antoni Marimon Riutort

Autoritz la Universitat a incloure aquest treball en el repositori institucional per consultar-lo en accés obert i difondre'l en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor/a		Tutor/a	
Sí	No	Sí	No
☒	☐	☒	☐

“Al mestre Josep Massot i Muntaner i a Albert Sadurní, models dels que esper poder continuar aprenent. A la meva estimada família, la meva al·lota i els meus amics gràcies a qui, soc qui soc, i a tots aquells que van perdre la vida per defensar la llibertat el 1936.”

Índex

Introducció.....	6
Hipòtesi i Objectius	6
Fonts i Metodologia.....	7
Estructuració del treball.....	8
Estat de la qüestió	9
L'èxit de l'aixecament a Mallorca.....	11
El fracàs de l'aixecament a Barcelona i la dualitat de poders	13
El desembarcament de Bayo segons la historiografia	17
El desembarcament segons <i>La Vanguardia</i>	23
El testimoni del milicià Albert Sadurní	25
Dues visions oposades.....	26
Conclusions	34
Bibliografia.....	36

Resum

En aquest estudi, s'analitza la diferència entre dos relats elaborats sobre l'expedició del Capità Alberto Bayo a Mallorca el 1936. Es posarà el focus en les publicacions del diari català *La Vanguardia* i es compararan amb les inèdites memòries del milicià que participà en la campanya Albert Sadurní. En aquesta comparació es trobaran immenses diferències fruit de l'autoria i la voluntat rere de l'elaboració del relat. A *La Vanguardia* trobarem un discurs propagandístic i manipulat, molt allunyat de la realitat mostrada per les vivències del diari de Sadurní. Per a la comprensió dels fets narrats per les dues fonts, es farà un breu resum sobre els fets causals de l'expedició. La comprensió del aixecament “nacional” a Mallorca i Barcelona, la situació política i social a la ciutat comtal serà clau per a comprendre els fets succeïts a Mallorca la segona meitat d'agost i el principi de setembre del 1936. A més, es durà a terme una revisió sobre l'estat de la qüestió per a situar els dos relats dins el que es coneix a nivell historiogràfic.

Abstract

This study analyses the difference between two accounts of Captain Alberto Bayo's expedition in Mallorca in 1936. It focuses on the publications of Catalan leading newspaper *La Vanguardia* and compares them with the unpublished memoirs of militiaman Albert Sadurni who took an active part in the campaign. In this comparison, we find immense differences resulting from the authorship and will behind the account. In *La Vanguardia*, we find a propagandistic and manipulated discourse, far from the reality shown by the experiences of Sadurni's diary. To properly understand the events narrated by the sources, a summary will be made of the causes of the expedition. The understanding of the “national” uprising in Mallorca and Barcelona, as of the socio-political scene in the Catalan city will be crucial to comprehend the events that took place in Mallorca in the second half of August and the beginning of September 1936. In addition, a review will be made of the state of the art to situate the two accounts in the historiographical knowledge of the events.

Introducció

L'elaboració d'aquest treball, parteix de la voluntat d'aprofundir els meus coneixements sobre uns fets que a pesar que sempre m'han interessat, durant els meus anys de formació acadèmica mai m'hi havia pogut endinsar. El Desembarcament de Bayo, La Batalla de Portocristo o simplement el Desembarcament Republicà durant la Guerra Civil, és un tema, que com qualsevol altre referent la Guerra Civil, comporta una importantíssima carrega ideològica, però se'n desconeixen els fets.

Sent un mallorquí, amb grans interessos per la història política i una (crec) considerable consciència social, aquests esdeveniments, que són els més importants ocorreguts a Mallorca durant la Guerra Civil, han estat realment interessants a l'hora de ser estudiats, comparats i analitzats. Amb aquest estudi pretenia trobar la realitat rere la idea, que jo mateix i molts altres havíem mitificat, de tropes republicanes desembarcant a la meua illa.

Aprofundir sobre els fets de la Guerra Civil Espanyola, és del tot necessari per tal d'eliminar possibles concepcions i prejudicis irradiats involuntàriament per la nostra ideologia. A dia d'avui, 86 anys després del començament d'aquesta guerra fratricida, existeixen encara moltes ferides obertes que només el coneixement i la raó poden tancar. En aquests temps actuals, on la veritat i la història són constantment manipulats en favor de certes idees, vull fer referència a una cita del filòsof grec Sòcrates que il·lustra perfectament la meua concepció: *Només hi ha un bé: El coneixement. Només hi ha un mal: La ignorància.*

Hipòtesi i Objectius

L'elaboració del treball parteix d'una hipòtesi que pretén demostrar que a dia d'avui, encara existeixen noves fonts primàries per a l'estudi dels esdeveniments de la Guerra Civil Espanyola i que aquestes ens poden aportar informació desconeguda quasi nou dècades després. A més, la comparació entre les dites i la informació ja existent ens ajuda a profunditzar l'anàlisi dels fets, no tan sols en la seva realitat històrica sinó també en l'elaboració dels relats.

Passant a objectius més concrets, es cerca evidenciar que la manipulació de la realitat per part de la premsa, obeint a interessos polítics i socials, és un element arrelat i propi d'aquesta. La falsificació dels fets, molt present en els temps de la Guerra Civil espanyola, ha arribat als nostres dies evolucionant amb les conegudes com a *Fake News*.

El treball també vol exposar, com la inestable situació política viscuda a la Barcelona posterior a l'aixecament del 19 de Juliol, condicionà l'empresa republicana a Mallorca, causant

una gran desorganització en l'expedició i provocant una gran debilitat de les forces desembarcades.

A més, es té la intenció d'aclarir que el fracàs de l'expedició republicana, es degué en gran mesura a la implicació de l'aviació italiana a partir del dia 27 d'agost, la qual en arribar a l'illa de Mallorca, va desencallar una situació on cap dels dos bàndols era capaç d'aconseguir una victòria decisiva sobre l'altre.

Fonts i Metodologia

L'estudi, es basarà en la comparació d'una font inèdita, com és el diari manuscrit del milicià Albert Sadurní, de 18 anys, expedicionari en el desembarcament republicà a l'Illa de Mallorca el 1936; i els articles de premsa que el diari català *La Vanguardia* publicà sobre la mateixa expedició. *La Vanguardia*, fundat el dia 1 de Febrer de 1881 pels germans Carlos i Bartolomé Godó, sent un diari de caràcter moderat, el 1936 ja s'havia convertit en el diari de més difusió de Catalunya, amb la publicació de més de 80.000 exemplars diaris.¹ El 19 de Juliol de 1936, dia de l'aixecament de l'exèrcit espanyol en contra del govern de la República, el diari serà confiscat per la Generalitat. En aquests moments es convertirà en el principal òrgan de premsa i propaganda de l'executiu català, sota la direcció de Joaquín Vila i passant a dependre del departament de Governació de la Generalitat.² Serà amb aquest motiu, que a partir d'aquests moments, la informació de *La Vanguardia* serà realment polititzada amb opinions favorables envers les iniciatives dutes a terme pel bàndol republicà.

Per altra banda, el dietari d'Albert Sadurní, esdevé una font inèdita, recollida i transcrita pel capellà mallorquí Rafel Ginard i Bauçà, com a part de l'argument del poble d'Artà de l'any 1937.³ Aquest dietari, trobat el mateix any prop del Puig de Son Corb, es troba íntegre i narra de manera diària els fets viscuts pel milicià des del dia 16 d'agost fins al dia 2 de setembre on s'atura sobtadament la narració. Aquest diari no ha estat publicat fins al moment de l'elaboració d'aquest treball i esdevé una font de gran interès per la concreció i visualitat de les seves descripcions de fets que no he pogut observar en cap altra font.

En el tractament d'aquestes fonts, s'ha dut a terme un buidatge de l'hemeroteca de *La Vanguardia* i un estudi analític de les memòries del dietari de Sadurní; optant sempre un enfocament que premiarà l'aspecte qualitatiu al quantitatiu. Serà amb la comparació d'aquestes,

---

¹ *La Vanguardia*, dia 1 de Gener del 2000. Pàg 4

² *La Vanguardia*, dia 22 de Juliol del 1936. Pàg 2

³ Els arguments, són reculls dels esdeveniments més notables ocorreguts a un poble al llarg de l'any.

on podrem observar com s'usa la informació segons el seu objectiu. Totes les citacions que es duran a terme del diari, s'han copiat literalment tal i com es troben al mateix, incloent-hi les errades sintàctiques i d'ortografia.

Els relats de les dues fonts, seran realment oposats i ens donaran la idea sobre com, durant la història, s'ha transgredit la realitat per aconseguir manipular la població, sense qüestionar-se la moralitat rere enganyar al poble sobre un tema que l'afecta directament.

Per a produir un marc històric on poder encaixar ambdós relats, es farà servir també historiografia contemporània als fets, tenint una especial importància la produïda per historiadors polítics com Massot i Muntaner, qui esdevindrà l'historiador de referència en quant a l'estudi del desembarcament republicà a Mallorca.

La línia seguida en aquest treball serà la pròpia de la història política i cultural, en conseqüència s'usaran mètodes propis de la coneguda com Nova Història Política. Aquesta tendència historiogràfica, nascuda els anys 70 arran de les publicacions de René Remond, cerca transformar la estàtica història política-institucional tradicional, basada en l'ideari estatalista, en una història que molt lligada amb les ciències polítiques, gaudirà d'un prisma molt més social sense separar esfera "política" i l'esfera "civil".⁴ Aquesta, introduirà per primer cop la concepció postmoderna, on l'historiador serà conscient de la seva implicació en el resultat de l'obra.

A més, per a l'estudi dels articles de *La Vanguardia*, s'han incorporat anàlisis pròpies de la Història de la Premsa d'autors com Tuñón de Lara o Jean Michel Desvois. Aquests historiadors, defensen que les publicacions de premsa, a més de servir com a font per a reconstruir esdeveniments socials, culturals i polítics, ens serveixen sobretot per a investigar sobre les ideologies i les mentalitats dels productors.⁵ Serà aquesta anàlisi de la subjectivitat i la carrega ideològica rere de la producció periodística, el que s'usarà en la comparació de les dues fonts primàries.

Estructuració del treball

El treball pretén tenir una estructura lògicodeductiva, on presentant, en primer lloc, els esdeveniments ocorregut en l'aixecament "nacional" del 19 de Juliol a Mallorca i Barcelona, s'estableixi un context geogràfic i social en el qual s'organitzarà i es durà a terme l'expedició

---

⁴ MANUEL, Antonio (1996). *Una nueva historia política e institucional*. Universidad de Lisboa. Lisboa

⁵ DESVOIS, Jean Michel (1999). *Manuel Tuñón de Lara y la historia de la prensa*. a *Tuñón de Lara y la historiografía española*. Siglo XXI. Madrid

de Bayo. En aquest pretext es posarà el focus en les conseqüències socials i polítiques de l'èxit o el fracàs de l'intent de colp d'estat, així com les raons que es trobaven rere el resultat. Aquesta introducció, serà del tot necessària per a la correcta comprensió dels fets ocorreguts posteriorment durant la campanya republicana a Mallorca.

En segon lloc, es farà un recull historiogràfic sobre els fets succeïts en el desembarcament de Bayo des del moment de la seva preparació les darreres setmanes de juliol del 1936 fins al reembarcament de les tropes dia 3 i 4 de setembre del mateix any. Aquesta síntesi historiogràfica pretén esdevenir un marc de referència fiable per a la posterior presentació de la informació de les fonts primàries de *La Vanguardia*, i el dietari d'Antoni Sadurní.

Posteriorment, trobarem l'anàlisi i comparació de les fonts primàries, part principal i amb més interès d'aquest treball. En aquests apartats, es presentaran les característiques generals dels relats produïts pel rotatiu català i el jove milicià, per a després dur a terme una comparació en el tractament per part de les dues fonts d'alguns temes realment importants en l'expedició. En aquest apartat podrem observar com les motivacions ideològiques i els objectius del relat, provoquen que la realitat sigui omesa i distorsionada a voluntat. Finalment, l'apartat de conclusions, esdevindrà un recull de les principals idees i conceptes que hauran aparegut al llarg de l'anàlisi.

Estat de la qüestió

El mateix 1936, començà la producció historiogràfica que recollia l'ocorregut durant el Desembarcament de Bayo. El primer llibre íntegrament dedicat a narrar aquests fets fou *Mallorca contra los rojos* escrit el 1936 pel periodista i propagandista mallorquí, Francesc Ferrari Billoch. Com bé indica el títol, l'obra de Ferrari Billoch més que un recull dels fets, esdevenia un autèntic pamflet propagandístic feixista, no obstant, no podem ignorar que fou la primera obra dedicada a recollir l'expedició republicana a Mallorca.

El 1944, Alberto Bayo, des de l'exili a Mèxic, va publicar *Mi desembarco en Mallorca*, on narrà des del seu punt de vista tot l'ocorregut des de la preparació de la campanya fins a la retirada i les seves conseqüències. Aquesta, tornarà a ser una obra que no gaudeix de cap objectivitat, ja que Bayo escriurà el llibre amb la intenció de defensar la seva acció i lideratge en el desembarcament a Mallorca. En un to caracteritzat per la seva pretensió i falta d'humilitat, el capità justifica totes les mesures preses i afirma que la derrota fou únicament atribuïble a l'abandonament de les tropes per part de la Generalitat i el Govern Central. No obstant, a pesar

de ser una obra d'aquestes característiques, el text ens aporta moltes fonts primàries que val la pena analitzar.

La primera gran obra historiogràfica dedicada al desembarcament republicà a Mallorca, fou *L'expedició a Mallorca*, publicada el 1971 per l'historiador, periodista, humanista i activista polític Manuel Cruells. En aquesta obra, Cruells dugué a terme una anàlisi dels fets en unes 144 pàgines caracteritzades per una estructuració de la informació gairebé esquemàtica. L'historiador català dividirà el seu treball en nou seccions clarament ordenades, d'entre les quals destaquen les descripcions dels fets militars, narrats des del punt de vista dels atacants i atacats. Aquesta esdevindrà la primera producció historiogràfica, realment considerable, atorgant una anàlisi històric objectiu als fets ocorreguts a Mallorca, l'agost i el setembre del 1936.

A pesar que Cruells fou el primer a produir una obra historiogràficament seriosa sobre els fets, Josep Massot i Muntaner, esdevindrà el gran referent com estudiós del desembarcament i la Guerra Civil a Mallorca. Monjo, filòleg, historiador i director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Massot i Muntaner, tristament mort aquest 2022, publicà el 1987 *El Desembarcament de Bayo a Mallorca*, esdevenint fins dia d'avui la gran obra de referència sobre el tema. En aquest profundíssim anàlisi, Massot amb una gran literatura, ens aporta informació de tota mena sobre la campanya. D'aquesta magnífica obra destaca una extraordinària selecció de fonts, d'entre les quals trobem a més de publicacions prèvies, desenes d'entrevistes, documents i fonts primàries inèdites.

Sent un dels historiadors més prolífics del nostre temps, durant la seva llarga trajectòria, Massot publicarà nombrosos llibres i articles on es tornen a recollir els fets del desembarcament. Entre aquestes obres destacaran *La Guerra Civil a Mallorca* (1976), *Els bombardeigs de Mallorca durant la Guerra Civil* (1998) o *Arcovonaldo Bonacorsi, el "Conde Rossi"* (2017).

Actualment, es continua investigant i produint obra historiogràfica relacionada amb el desembarcament de Bayo, destacant la producció del professor del CESAG Manuel Aguilera Povedano. Aguilera, s'ha centrat en l'estudi de dues històries personals de personatges participants en el conflicte en les seves publicacions, *Un periodista en el desembarco de Bayo* (2017) llibre on el pròleg serà realitzat per Massot i Muntaner i a l'article *La Batalla de Mallorca en Son Servera y las memorias del falangista Antoni Perelló Serra* (2020).

L'èxit de l'aixecament a Mallorca

Per tal d'entendre els fets succeïts dia 19 de juliol de 1936, i el transcurs dels esdeveniments els dies següents, cal posar en perspectiva el paradigma regnant a la Mallorca del 36, que com es veurà, esdevé un escenari d'una anòmala tranquil·litat dins un estat espanyol que es trobava sumit en una efervescent convulsió.

L'illa de la calma, com l'anomena Josep Massot, va quedar més bé aliena a tots els moviments radicals característics de la Segona República Espanyola. L'escenari polític, dominat tradicionalment per la dreta, fomentada sempre per l'omnipresent figura del magnat Joan March, no representava un focus de conflicte com si ho feia a la resta de l'estat. A la major de les Balears, el moviment obrer, quasi inexistent al segle XIX, agafà certa importància a principis de segle XX, així i tot, la seva força sempre fou dins uns límits molt modestos i no es podia comparar amb el suport que rebien les idees tradicionalistes defensades per les dretes. Cal entendre que el perfil del mallorquí mitjà de les primeries de segle, és un perfil caracteritzat per una resignació notable a nivell polític, a la qual fa referència l'autor francès Georges Bernanos "Aquesta població mallorquina s'ha assenyalat sempre per una gran indiferència per la política".⁶

Dins aquest tranquil panorama, la violència política i anticlerical present a la resta d'Espanya, quedà relegada a una llista molt reduïda de fets destacables, entre els quals trobem la crema de les parròquies de Santa Fe i Sant Jaume; el saqueig del Centre Tradicionalista i el de Renovación Española, així com la detonació d'un artefacte explosiu a la Casa del Poble el 5 de juny del 36, on resultaren ferits 6 obrers i que fou reivindicat per la Falange, present a Mallorca des de només uns mesos abans.

El mateix general Goded, comandant militar de les Balears des de principis del 36, feia referència a la poca importància dels enfrontaments en aquells moments dient "Para resolver los pequeños conflictos y disturbios que a veces intentaban promover los dirigentes del Frente Popular no eran precisos más que los puños".⁷

Coneixent el panorama, no és d'estranyar, que l'aixecament del dia 19 de juny triomfés sense cap mena d'oposició a la gran majoria de l'illa. A més a més, cal destacar que al contrari que a molts llocs de la Península, les organitzacions obreres mallorquines; que com ja hem vist tenien

---

⁶ BERNANOS, Georges (1938). *Les Grands Cimentières sous la Lune*. Plon. Paris. Pàg 105

⁷ ARRAS, Joaquin; SAENZ DE TEJADA, Carlos (1958). *El Alzamiento en las Baleares*, dins *Historia de la Cruzada Española*, Tom IV. Ediciones Españolas S.A. Madrid Pàg 256

una importància més aviat escassa, no es trobaven armades, just al contrari que les forces nacionalistes com la falange que sí que gaudien d'armament lleuger com pistoles o fusells.⁸

Així doncs, sent imminent la rebel·lió militar i conscient el poble d'aquest fet, el dia 17 de juny es concentren a Palma segons Nicolás Osorio, Compte de Zayas uns 300 falangistes arribats d'arreu de l'illa, amb la intenció de sumar-se a l'imminent moviment militar.⁹

El 18 de juliol, arriben les notícies de la sublevació al protectorat del Marroc i com a resposta a aquest fet, el Governador Civil Antonio Espina crida a consulta al General Goded, el qual li assegura la seva completa lleialtat. Aquest fet provoca que el Governador decideixi no armar als sindicats i partits d'esquerres que el mateix dia havien reclamat armes al Govern Civil per a prevenir un atac a la legalitat republicana a l'illa. Durant el dia 18, l'únic moviment violent per part dels defensors de la república serà l'intent d'assalt al Circulo Mallorquí per part de sindicalistes els quals seran ràpidament dissuadits.

No serà fins a les 7:30 del 19 de juliol, quan el General Goded manarà per escrit als comandaments militars dels diversos regiments de l'illa, sortir al carrer segons les instruccions establertes dies abans. Goded declararà l'Estat de Guerra a totes les Balears i n'assumirà "el mando absoluto" destituint a les autoritats civils que seran substituïdes per figures militars. També és necessari esmentar, que cridarà a la mobilització als "reemplazos" del 1931 a 1935 i permetrà l'adhesió al moviment a tots els voluntaris que volguessin participar del "movimiento salvador de España".¹⁰

Ràpidament, a la ciutat de Palma seran ocupats l'Ajuntament, la Diputació i el Govern Civil on serà fet pres Espina; a més de diversos edificis importants de la ciutat com la Casa del Poble, les estacions i les indústries. Tota aquesta ocupació es dugué a terme durant el matí i en el seu transcurs no s'hi presentà cap classe d'enfrontament. Dominada totalment la situació a la capital de l'Illa, el general Goded a les 20:30 hores del dia 20, marxa amb hidroavió cap a Barcelona, on havia de liderar el moviment rebel, havent nomenat al coronel Luis Garcia Ruiz com a governador civil i al coronel d'infanteria Emilio Ramos Unamuno com a president de la diputació.¹¹

---

⁸ MASSOT I MUNTANER, Josep (1987). *El desembarcament de Bayo a Mallorca*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. Pàg 16

⁹ ZAYAS, Marques de (1955). *Historia de la Vieja Guardia de Baleares*, Imprenta Sáez. Madrid Pàg 117-118

¹⁰ FERRARI BILLOCH, Francesc (1936). *Mallorca contra los rojos*. Imprenta de Amengual y Muntaner. Palma. Pàg 45

¹¹ MASSOT (1987). Pàg 32

És necessari esmentar, que a pesar que a Palma l'ocupació de la ciutat es dugué sense cap mena de problema per part dels rebels, les localitats de Pollença, Esporles, Binissalem, Sa Pobla i Manacor presentaren certa resistència, segurament motivats pel conegut fracàs de la rebel·lió dels regiments de Barcelona. Els enfrontaments més destacats tingueren lloc a la localitat de Pollença on els vint soldats de la base d'hidroavions del port, als quals s'uniren voluntaris i carabiners, es negaren a declarar l'estat de guerra al poble i feren front a les tropes rebels durant el dia 20 sent derrotats la mateixa jornada. D'aquests resistents, es van detenir unes 80 persones, mentre que uns 30 van aconseguir fugir de l'illa per diversos mitjans.¹²

El fracàs de l'aixecament a Barcelona i la dualitat de poders

Si Mallorca era l'illa de la calma segons Massot, Barcelona era coneguda, ja abans del 36, com la rosa de foc. La gran tradició reivindicativa, obrera i sindical de la ciutat comtal, esdevé les antípodes del presentat en el cas de l'illa de Mallorca. Sent l'epicentre de les més importants revoltes de caràcter llibertari, d'entre les quals destaca La Setmana Tràgica de 1909, no és d'estranyar que l'aixecament militar del 19 de juliol del 36 fos frustrat per la força popular.

Des de l'inici de juny de 1936, la Generalitat de Catalunya i les diverses organitzacions obreres, tenint entre elles una posició d'hegemonia indiscutible la CNT, s'havien anat preparant per l'imminent colp. Al contrari que a Mallorca, els sindicats havien estat armats permetent a la Guàrdia d'Assalt de la CNT, esdevenir una vertadera força de combat d'una potència més que considerable. Per a comprendre el suport popular que tenia aquesta organització a Catalunya, la filial catalana cenetista, al congrés nacional de Saragossa de 1936, havia declarat tenir 140.952 afiliats, superant per tant els 100.000 efectius que formaven el total de l'exèrcit espanyol del moment.¹³

Així, quan a trenc d'alba del dia 19 de juliol, les tropes pertanyents a diferents unitats militars de la guarnició de Barcelona, dirigides pel comandant López Amor, surten al carrer seguint el pla traçat pels colpistes, es trobaren des del primer moment amb una fèrria oposició per part dels milicians cenetistes, als quals s'uniren militants del POUM i altres grups d'esquerres que després formaran el PSUC.¹⁴ A pesar que durant les primeres hores del matí, els rebels arribaren

---

¹² MASSOT (1987) Pàg 38

¹³ BEEVOR, Antony (2005). *La Guerra Civil Española*. Crítica. Barcelona. Pàg 75

¹⁴ THOMAS, Hugh (1977). *The Spanish Civil War*. Harper & Row. Nova York. Pàg 260

a controlar alguns edificis importants de la ciutat,¹⁵ durant el transcurs del dia 19 seran evacuats per l'acció dels milicians deixant al Castell de Montjuïc com a darrer reducte "nacional" on resistirà un petit contingent fins al dia 21.

El general Goded, que havia de liderar l'aixecament rebel a Catalunya, després d'arribar a Barcelona des de Palma, serà empresonat a les 6 de la tarda i portat a la seu de la Generalitat, on davant el President Companys, pronunciarà un discurs on reconeixerà la seva derrota dient "La suerte me ha sido inversa y he caído prisionero, si queréis evitar que continúe el derramamiento de sangre, quedáis desligados del compromiso que teníais conmigo."¹⁶

El dia 20, a pesar que continuen els combats en alguns punts de la ciutat, es pot dir que l'aixecament a Barcelona ha fracassat, servint d'advertència per les altres seccions de l'exèrcit presents a Catalunya, moltes de les quals optaran per mantenir-se fidels a la república.

Així doncs, el dia 21, els milicians que havien vençut a les tropes rebels els dos dies anteriors, es trobaven perfectament armades; havent-se apoderat de l'enorme arsenal situat entre la Caserna de Sant Andreu i la Caserna de les Drassanes, i gaudien d'una posició de total hegemonia respecte a les institucions del Govern de la Generalitat i del Govern Central convertint-se de facto en l'autoritat regnant a la ciutat.

En aquests moments immediatament posteriors a la derrota "nacional", la resposta defensiva es convertí en un moviment que superaria el marc legal, convertint-se en una veritable revolució proletària. Durant els primers dies de la revolució del 36, es duen a terme assalts generalitzats a la propietat privada dels oligarques terratinents i la burgesia,¹⁷ s'estableix el control obrer de les fàbriques, es tanquen les esglésies i els milicians assumeixen les funcions de l'exèrcit i la policia.¹⁸

En aquests moments, quedà clara la necessitat d'establir mecanismes efectius de decisió política, per tal de coordinar totes les mesures revolucionàries, que aquestes organitzacions consideren essencials per a la resposta contra els rebels. Serà amb aquest propòsit quan arreu del territori català, sorgiran les figures dels Comitès, que esdevindran a la pràctica, la màxima autoritat sobrepassant als ajuntaments i a la Generalitat de Catalunya.

---

¹⁵ Els "nacionals" controlaren durant el matí del dia 19 de Juliol del 39 alguns edificis i espais representatius de la ciutat com eren l'Edifici de la Telefonica, la Plaça Catalunya, l'Hotel Ritz, Les Drassanes i el Castell de Montjuïc. Extret de CASAS I SORIANO, Just (2016). *Els fets de Juliol de juliol de 1936 a Barcelona*. Base Barcelona. Pàg 225

¹⁶ THOMAS (1976) Pàg 261

¹⁷ GONZÁLEZ POZO, Josep (2012). *Poder Legal y Poder Real en la Cataluña Revolucionaria de 1936*. Espuela de Plata. Sevilla Pàg 27

¹⁸ Ibid 29

Els comitès tindran les funcions bàsiques de vigilància i control, així com la recollida i armament dels milicians; i en la majoria de casos aquests objectius militars anaven acompanyats de proclames revolucionàries. Aquestes organitzacions, s'aprofitaren de la falta d'iniciativa dels poders republicans per substituir-los i convertir-se efectivament en l'únic poder real, representant als sectors realment involucrats contra el feixisme. No obstant, la majoria d'aquests comitès foren legalitzats per la Generalitat, la qual, comprenia la necessitat de col·laborar amb les noves organitzacions per tal de poder mantenir, a partir d'una dualitat de poders, un control efectiu del territori.

El més important d'aquests fou el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Barcelona, fundat el 21 de juliol després d'una reunió del President Lluís Companys amb els líders anarquistes de la CNT-FAI Garcia Oliver i Buenaventura Durruti. Ambdues parts acordaren la creació d'un comitè on tinguessin representació les organitzacions que formaven part del Front d'Esquerres de Catalunya i la CNT-FAI.¹⁹

Cal entendre que en aquest context, la CNT dominava els carrers gairebé per complet, però conscient de la necessitat de crear un òrgan realment representatiu amb totes les parts involucrades en la lluita contra el feix, va decidir cedir part del seu poder.

Després de diversos descords entre la Generalitat i els anarquistes, es va acordar que la composició seria la següent: 5 delegats anarquistes (3 CNT i 2 FAI); 5 delegats marxistes (3 UGT, 1 PSUC i 1 POUM); 5 delegats republicans (3 ERC, 1 Acció Republicana i 1 Partit República de Catalunya) i 1 d'Unió de Rabassaires. El comitè es trobava presidit per Lluís Prunés, delegat designat per la generalitat, però a nivell pràctic fou García Oliver, cap de la CNT qui esdevingué la figura més important dins l'organització.

Ràpidament, el Comitè Central de Milícies, s'estructurà a través de la creació de seccions les quals tindrien certa autonomia del ple, per tal d'agilitzar l'acció política. Cada secció estaria dirigida per un o més delegats i les seves decisions serien ratificades pel ple. Cal esmentar que la secció més rellevant, sent la Secció de Guerra, fou dirigida per García Oliver, mostra del poder fàtic de l'organització anarquista dins el Comitè.

L'organització es va convertir durant els mesos de juliol i principis d'agost, en l'autoritat principal a la ciutat de Barcelona, adquirint nombroses i importants competències d'entre les quals destacava el manteniment de l'ordre públic i la defensa, que havien estat cedides pel govern de la generalitat; no obstant la institució presidida per Lluís Companys es reservava

---

¹⁹ GONZALEZ (2011) Pàg 114

importants prerrogatives com eren els mecanismes de finances (Incloent-hi el manteniment de les tropes desplegades als diferents fronts), el control de la premsa, les relacions polítiques i econòmiques, així com l'administració de la justícia; a més de conservar el poder executiu aprovant els decrets de caràcter oficial.

Ens trobem, doncs, després de l'aixecament del 36, amb una situació on existeix una veritable dualitat de poders, on el govern de la Generalitat mantenia a la pràctica, una posició subordinada al Comitè de Milícies, ja que el control de les competències per part de la màxima institució legal, es duia a terme baix el consentiment del comitè. Una afirmació d'Abad de Santillan, en referència a la Generalitat, ajuda a sintetitzar la situació. “Siguió existiendo y mereciendo nuestro respeto, pero el pueblo no obedecía más que al poder que se había constituido por virtud de la victoria y de la revolución, porque la victoria del pueblo era la revolución económica y social”.²⁰

No obstant, aquesta situació d'inferioritat de la Generalitat, no duraria gaire. Lluís Companys, conscient de la necessitat d'apropar-se a les organitzacions que mantenien el control dels carrers per tal de recuperar esferes de poder, a partir de principis d'agost, obrirà la porta, en primer lloc al PSUC i després a les diferents organitzacions obreres a formar part del seu govern. A pesar que en inicialment això causà un frontal rebuig de la CNT, a poc a poc dins el Comitè foren cada vegada més els delegats que apostaven per una col·laboració més directa, amb la Generalitat fins a arribar a la integració.

Així, a mitjans d'agost, el president Companys, amb el vistiplau de la majoria dels delegats del Comitè, durà a terme un hàbil moviment on integrarà cada una de les seccions del Comitè Central de Milícies Antifeixistes dins la seva respectiva conselleria, permetent així una agilització del seu funcionament. Aquest procés d'integració dels poders revolucionaris en la maquinària de la Generalitat, provocarà que a finals d'agost i principis de setembre el Comitè, es converteixi a la pràctica en un organisme abocat exclusivament a l'àmbit militar, deixant de banda les aspiracions de ser l'autoritat política més important del país.

---

²⁰ DE SANTILLAN, Abad (1940): *Por qué perdimos la guerra: una contribución a la historia de la tragedia española*. Almuzara. Buenos Aires. Pàg 118

El desembarcament de Bayo segons la historiografia

La preparació de l'empresa

Havent presentat el context polític i social de l'estiu del 36 a Mallorca i Barcelona, podem entendre amb una major profunditat els fets succeïts del 16 d'agost al dia 4 de Setembre. L'empresa del capità Alberto Bayo ha de ser compresa com el resultat d'una iniciativa quasi personal mal preparada fruit del complex equilibri de forces que com hem vist regnava a Catalunya.

És evident, que la falta de coordinació entre les autoritats regnants al Principat, va provocar que l'expedició a Mallorca, a pesar de gaudir d'un gran interès militar i estratègic, no fos dotada dels mitjans i materials necessaris pel seu èxit.

No resulta fàcil atorgar l'autoria de l'organització de l'empresa republicana a Mallorca. Això es deu majoritàriament al resultat d'aquesta, ja que havent conclòs amb un gran fracàs fou objecte d'acusacions mútues entre el Govern Central, la Generalitat i el Comitè Central de Milícies Antifeixistes. En paraules de Manuel Azaña "Aquella disparatada operació nació de la tiranesca vanidad, petulancia y desvariante ambición de algunos políticos barceloneses".²¹

No obstant, pareix que a pesar d'aquestes acusacions d'Azaña, la Generalitat va voler rentar-se les mans des del primer moment, d'una operació que consideraven innecessària i que es trobava promoguda quasi exclusivament pel capità d'Aviació Naval, Alberto Bayo. Tant és així, que el dia 1 d'agost del 36, Bayo i Companys amb el consentiment del Comitè de Milícies, firmaran un document on recaurà sobre Bayo "exclusivament la facultat d'organitzar, amb el criteri que consideri oportú, les milícies voluntàries, així com l'exercici de totes les atribucions que pertocquen a ambdues representacions de l'Estat".²²

L'historiador català Ferran de Soldevila en una entrevista, farà el que segons el meu parer és la millor síntesi de la situació: "L'empresa de Mallorca és tota del Capità Bayo. A Madrid no ho volien. La Generalitat tampoc perquè no disposen de prou mitjans. I amb els elements que va poder aplegar el capità Bayo va tirar endavant".²³

Així i tot, a pesar dels entrebancs, el reclutament de milicians començà la primera setmana d'agost i es dugué a bon ritme. En un moviment intel·ligent, Bayo va reclutar la majoria dels seus combatents d'entre les files del PSUC, un partit que si bé tenia un delegat al Comitè de

---

²¹ MASSOT (1987): Pàg 53

²² BAYO GIROUD, Alberto. (1944) *Mi Desembarco en Mallorca*. Miguel Font. Guadalajara. Pàg 47

²³ ROJAS, Carlos (1975): *La guerra civil vista por los exiliados*. Planeta. Madrid. Pàg 172

Milícies, no formava part del nucli dur del mateix i, per tant, eren més susceptibles a ser comandats per una figura externa com era la de Bayo. Als milicians del PSUC s'hi afegiren en menor importància, columnes d'altres organitzacions com Estat Català, Acció Catalana, Esquerra Republicana, la CNT i la FAI.

A més, un centenar de participants estrangers de l'Olimpíada Popular, competició esportiva proletària celebrada el mateix 1936 a Barcelona, es van sumar als milicians que havien de partir cap a Balears. Finalment, cal comptar la incorporació d'uns 50 membres de l'aeronàutica naval i la guarnició de Menorca així com els seus guàrdia civils i carabiners.²⁴ Massot ens diu que les forces de Bayo abans d'iniciar l'empresa constaven d'uns 8500 homes, no obstant recalca des del principi la gran fragmentació d'aquestes, les quals diu que lluitaven baix 4 banderes: La roja de la internacional comunista, la roja i negre anarquista, l'estelada catalana i la republicana espanyola.²⁵

L'empresa a Mallorca

La coneguda com *Columna de Bayo*, desembarcarà a l'Illa de Menorca el dia 2 d'agost per tal d'iniciar les operacions prèvies a la conquesta de la major de les Balears. Cal esmentar que des del dia 23 de Juliol, els hidroavions de la Base d'Aviació naval del port de Maó havien començat bombardejos a la ciutat de Palma amb una regularitat gairebé diària.²⁶

Així i tot, podem dir que l'operació republicana a les Balears, comença amb l'ocupació de Cabrera el dia 1 d'agost, on la vintena de Guàrdia Civils que guardaven l'illa es rendeixen a les tropes republicanes que havien arribat a l'illa per alliberar als 6 tripulants d'un hidroavió republicà, que en el seu camí a bombardejar a Palma s'havia vist obligat a aterrar a Cabrera.²⁷ D'aquesta operació, és necessari aclarir que fou fortuïta i no entrava als plans de Bayo.

Dia 7 d'agost, la columna valenciana del capità Manuel Uribarri, unint-se a l'operació de Bayo, ocuparà sense cap problema l'illa de Formentera i l'endemà Bayo farà el mateix amb l'illa d'Eivissa. Si bé per a la conquesta de les Pitiüses ambdós comandaments republicans es coordinaren per a sumar forces, una gran rivalitat fruit de la disputa del lideratge de la imminent

---

²⁴ MASSOT (1987). Pàg 62

²⁵ Ibid. Pàg 65

²⁶ CRUELLES, Manuel (1971). *L'expedició a Mallorca*. Editorial Juventud. Barcelona. Pàg 41

²⁷ MASSOT (1987). Pàg 101

operació a Mallorca esclatarà entre ells, provocant que després del dia 13 d'agost, les tropes valencianes de Uribarri abandonin les Balears,²⁸ deixant soles a les columnes de Bayo.

Si bé és cert que entrem a l'àmbit de l'especulació, la separació dels dos capitans va provocar un debilitament considerable de les forces republicanes, les quals si haguessin continuat unides, haurien superat considerablement en nombre la guarnició "nacional" de l'illa de Mallorca, facilitant-ne la conquesta.

Durant aquests dies, la situació a l'illa de Mallorca veient-se envoltada per forces republicanes, i comprenent l'imminent desembarcament republicà, fou caòtica. Massot notifica el començament d'una política repressiva per part de les forces rebels, que a partir de dia 12 duen a terme afusellaments diaris de ciutadans d'esquerres, per tal de "protegir" l'illa de possibles quintacolumnistes.²⁹ El dia 15 d'agost Francesc Cambó, escriu una nota al seu secretari Joaquim M. Nadal que es trobava a Gènova duent a terme accions diplomàtiques, per tal que proposés al govern italià, l'evacuació dels estrangers i tothom que volgués sortir de Mallorca davant la impossibilitat d'una defensa efectiva de l'illa.³⁰ Durant aquest temps es mobilitza a tots els reservistes i milicians feixistes de l'illa (falangistes i requetés) que baix ordres de Díaz de Freijó seran regulats com a part de "Milicias ciudadanas del Ejército de Salvación de España".³¹

Dia 16 d'agost del 1936 Alberto Bayo, embarca a la 1 de la matinada a bord del destructor Almirante Miranda i parteix, junt amb un altre destructor, dos bucs canoners, un buc torpediner, tres submarins, quatre barcases de desembarcament, 3 bucs de transport i el vaixell-hospital Marques de Comillas, des del port de Maó cap a la costa oriental de l'illa de Mallorca amb la intenció de desembarcar segons paraules de Bayo "Des de Cap Vermey hasta Cala Manacor".³²

Bayo, pretén ocupar durant les primeres hores del desembarcament una franja de territori que ocupi des del poble d'Artà fins al poble de Manacor, havent dividit les seves columnes en tres seccions destinades a dur a terme l'avançament de manera coordinada. Les primeres tropes del PSUC desembarcaran a Cala Anguila i Punta Amer a les 4:30 hores, sense gairebé cap oposició, arribant 400 homes a Portocristo una hora després i ocupant el poble que havia estat

---

²⁸ Ibid. Pàg 110-118

²⁹ Ibid., Pàg 124

³⁰ DE NADAL, Joaquin Maria (1957). *Seis años con Don Francisco Cambó (1930-1936): Memorias de un secretario político*. Alpha. Barcelona. Pàg 293-294

³¹ MASSOT (1987). Pàg 166

³² BAYO (1944) Pàg 139

evacuat durant l'hora prèvia.³³ Durant el matí els milicians, demostrant una gran desorganització i manca de disciplina saquegen el poble i cremen la església del poble; a més de protagonitzar escenes surrealistes com comprar ensaïmades, fer cafès i jeure a la platja a prendre el sol.³⁴

Aquesta notable indisciplina, endarrerí l'avanç de les tropes cap a Manacor i va permetre a les forces rebels, dirigides per Ramos Unamuno, i gaudint d'armament pesant i artilleria, arribar a Portocristo a les 12 i començar un intens combat que duraria fins l'endemà dia 17. Aquest xoc va obligar als desembarcats a evacuar el poble, el qual serà constantment ocupat i abandonat per tropes republicanes i rebels durant el transcurs de l'expedició. Al mateix temps les columnes de la CNT i la FAI arribaran als afores de Son Servera, on entraran en combat amb les milícies falangistes i els Guàrdia Civils destinats a la defensa del poble, que prest reberen reforços per part de les tropes regulars.³⁵

Durant els dies vinents, es concentraran els desembarcaments de tropes republicanes, a la base republicana establerta a Punta Amer, fins a arribar segons García Ruiz, a uns 8.500 milicians el dia 19 d'agost. El mateix autor assenyala que en aquells moments la guarnició "nacional" de l'illa no arribava als 3.500.³⁶ En els propers dies, s'establirà un front de 14 km al llarg de la costa situada entre Son Carrió i Son Servera, estant els extrems del mateix protegits per l'aviació arribada de Menorca i els bucs de guerra presents al mar.

A pesar de la superioritat numèrica i la supremacia aèria, Bayo decideix no avançar en direcció a cap població important, amb l'objectiu de consolidar les posicions defensives en un moviment massa cautelós. Aquesta falta d'iniciativa, permetrà un reagrupament de les forces rebels, les quals, havent demanat ajuda als italians en el moment de l'ocupació d'Eivissa, esperaven l'arribada dels avions del règim de Mussolini per tal d'iniciar la seva ofensiva. El dia 19, arribaran 3 hidroavions italians, els quals fent front als hidros republicans van començar a bombardejar les posicions republicanes, tenint un efecte més desmoralitzador que real. Aquests aparells van ser destruïts uns dies després, resultat d'un atac de l'aviació republicana, estant amarats al Port de Palma.³⁷

Cal entendre que en els primers dies del desembarcament, el comandament "nacional", no veia cap possibilitat d'èxit en la defensa de l'illa. Bona mostra la trobem en els telegrams

---

³³ CRUELLES (1971). Pàg 85

³⁴ FARRER TUR, JAUME (1985) *Capitán Bayo a Perlas y Cuevas* 5 d'Octubre de 1985, Pàg 7

³⁵ MASSOT (1987) Pàg 176

³⁶ Ibid Pàg 190

³⁷ Ibid Pàg 246

enviats pel Governador Díaz Freijó al General Franco, on el governador demana immediats reforços, quedant palès la crítica situació “nacional” nacional a l’illa: “Imprescindible y muy urgentísimo necesito envíe submarino o barcos guerra y aviación ante continuos desembarcos de importantísimos contingentes enemigos que me es imposible evitar”.³⁸

Havent vist la comunicació entre l’alta jerarquia rebel, és lògic pensar que Bayo, en els primers dies, va perdre una oportunitat d’or de marxar directament a les poblacions importants de Palma i Manacor i infligir un colp gairebé definitiu del qual les tropes feixistes no s’haurien pogut recuperar.

Del 19 al 26 d’agost, els combats continuaran al llarg de la franja dominada pels republicans causant rellevants baixes a ambdós bàndols. Les forces de Bayo durant aquestes jornades, ocuparan el llogaret de Son Carrió després d’una ofensiva combinada d’infanteria, artilleria i aviació.³⁹ Si l’avançament republicà ja es trobava definit per la poca iniciativa, després de dia 26, aquesta fou nul·la i s’excavaren trinxeres que immobilitzaren el front de batalla.

En aquesta situació, on cap dels dos bàndols era capaç d’aconseguir una victòria decisiva, l’arribada dels moderns avions de combats italians amb el vaixell Morandi fou l’element que decidí el conflicte. El dia 27 d’agost, el buc italià arriba al port de Palma amb 3 caces cr-32 i 3 hidroavions Macchi 51. Amb el vaixell italià, arribaria també el grup d’enginyers encarregats del muntatge dels aparells i el manteniment dels mateixos, instal·lats en el camp d’Aviació de Son Sant Joan.⁴⁰ El dia 28, aquestes aeronaus entren ja en funcionament i ràpidament assoliran una supremacia aèria sent molt més ràpids i estant molt més ben armats que els antics hidroavions republicans que o bé són abatuts o fugen cap a Menorca.⁴¹ A partir de dia 28, es bombardegen diàriament les posicions republicanes provocant una enorme desmoralització en les files milicianes. La intensitat d’aquests atacs, incrementarà dia 30, amb l’arribada des de Sardenya de 3 bombarders S-81.⁴²

És necessari esmentar que prèviament a l’arribada dels aparells de combat, una comitiva d’uns 15 feixistes italians arribà a l’illa dia 26,⁴³ presidits per Arconovaldo Bonaccorsi, conegut

---

³⁸ DURAN PASTOR, Miquel (1982). *1936 en Mallorca*. Miguel Font. Palma Pàg 206

³⁹ CRUELLES (1971) Pàg 83

⁴⁰ ALCOFAR NASSAES, Jose Luis (1975). *La aviación legionaria en la Guerra española*. Euros. Madrid Pàg 105-108

⁴¹ MALUQUER, Juan J. (1978). *L’aviació de Catalunya en els primers mesos de la guerra civil*. Pòrtic. Barcelona. Pàg 288-295

⁴² ALCOFAR (1975) Pàg 110

⁴³ MARTÍNEZ BANDE, Jose Manuel (1989). *La invasión de Aragón y el desembarco en Mallorca*. San Martín. Madrid. Pàg 161

pel sobrenom de “Conde Rosssi”. Aquest presumtuós personatge que fou designat per Mussolini com a “Console Generale” de la milícia feixista a Mallorca, prest es va convertir en un líder fàtic del moviment rebel a l’illa, provocant la destitució de Ramos Unamuno, havent-lo acusat de la seva ineptitud com a cap d’operacions. El dia 30 Diaz de Freijó nomenà el tinent coronel García Ruiz com a nou cap d’operacions a l’illa.

El nou líder rebel, prest inicià una autèntica contraofensiva, combinant forces d’infanteria, artilleria i aviació, aconseguint reconquerir el Puig de Son Corb i expulsant a les forces republicanes dels voltants de Son Servera. El mateix dia, arribaran a l’illa els bucs més poderosos de la marina republicana: El Cuirassat Jaime I i el Creuer Libertad, que bombardejaran potentment les posicions rebels a l’est de l’illa.⁴⁴

La presència d’aquests bucs posarà en alerta màxima a Diaz Freijó, qui veient el desplegament de mitjans republicans, esperarà un nou desembarcament en aquest cas a Palma el dia 4 de setembre.⁴⁵ No obstant això, aquesta presumpció no podia trobar-se més allunyada de la realitat. L’arribada del *Jaime I* i *Libertad*, es dugué a terme per a defensar i al mateix temps obligar a les forces de Bayo a dur a terme un reembarcament per abandonar l’illa de Mallorca.

Bayo; qui a la pràctica des del moment del desembarcament, havia perdut el suport d’una Generalitat i un Comitè Central de Milícies que consideraven que l’operació a Mallorca s’estava prolongant massa i provocant baixes excessives, fou cridat dia 3 a bord del *Libertad*, on l’Estat Major i el Comitè Central de la Marina Republicana li entregaren per escrit una ordre de retirada, rubricada pel president de la República José Giral. El to de la carta ens dona senyal de la poca negociació possible en els termes del reembarcament:

De no hacerlo así, visto que no pueden distraer ningún barco de la Península los ministros que nos gobiernan, se verá entregado V. y todas sus fuerzas a una muerte segura y a un fracaso de las fuerzas leales, fuerzas que por las actuales circunstancias, deben a nuestro juicio emplearse donde hacen más falta, no considerando la toma de la isla como objeto más importante en estos momentos. A bordo del «LIBERTAD»
3 de septiembre de 1936.⁴⁶

Així, el dia 3 de setembre de 1936, Alberto Bayo ordena el reembarcament de les tropes a Punta Amer, baix el fals pretext que la ciutat de Palma s’havia rendit i que eren reembarcats per

---

⁴⁴ DURAN (1982). Pàg 251

⁴⁵ Ibid. Pàg 320

⁴⁶ BAYO GIROUD, Alberto. (1944) *Mi Desembarco en Mallorca*. Miguel Font. Guadalajara. Pàg 233

tal de desembarcar a la capital. El reembarcament es dugué a terme durant la nit del 3 i tot el dia 4, aconseguint reembarcar uns 4000 milicians.⁴⁷

El fracàs de l'operació de Bayo a Mallorca, provocà un balanç desastrós pel que fa a pèrdues materials i humanes. En termes absoluts, la majoria dels historiadors coincideixen en un nombre de morts que anirà dels 1500 als 1800 morts en el bàndol republicà mentre que les baixes al bàndol nacional arribarien a les 700.⁴⁸

El desembarcament segons *La Vanguardia*

Dia 19 de juliol del 1936, després de l'aixecament de la guarnició de Barcelona, el Govern de la Generalitat, a través d'un decret promulgat el mateix dia, incauta tota la premsa catalana i la posà sota la direcció del nou conseller de premsa Joaquín Vilà.⁴⁹ A través d'aquest moviment, l'executiu de Lluís Companys s'assegurava controlar el discurs del conflicte, element clau per al manteniment de la moral de la població i les tropes. Dins aquest context, el diari de més tirada del moment com *era La Vanguardia*, es convertirà en el principal òrgan d'expressió i propaganda del Govern català.

Així doncs, és lògic pensar que la informació que el diari donà de l'expedició de Bayo a Mallorca, iniciada el dia 16 d'agost del 36, fou totalment parcial i no gaire fidel als esdeveniments reals. La Generalitat, que com hem vist es trobava en una posició compromesa a mitjans d'agost, a través del control de la premsa s'assegurava, segons paraules de Joan Pou conseller de Governació, "que la premsa realizara en estos momentos, más que nunca, la alta misión que le incumbe de contribuir a normalizar la vida ciudadana y al aquietamiento y pacificación de los espíritus".⁵⁰

La primera aparició de la campanya de Bayo a Mallorca a *La Vanguardia*, fou publicada dia 18 d'agost, 2 dies després del primer desembarcament i ja en el títol de la notícia "*Las fuerzas leales desembarcaron victoriosamente en Mallorca*" trobarem un caràcter triomfalista, que no serà abandonat per la redacció del diari en cap moment.

En aquesta primera aparició, s'inclouran unes interessants declaracions de Bayo preveient un final molt ràpid de l'operació, fet que com sabem es troba oposat a la realitat: "Tenemos absoluta fe en el éxito del desembarco y toma de esta isla, cuya operación está muy bien

---

⁴⁷ *La Vanguardia*, 22 de juliol de 1936, Pàg 2

⁴⁸ MASSOT (1987) Pàg 331-333

⁴⁹ *La Vanguardia*, 18 d'agost de 1936, Pàg 2

⁵⁰ *La Vanguardia*, 22 de juliol de 1936, Pàg 2

preparada en todos sus mínimos detalles. A más, el espíritu de la marinería y milicias es inmejorable y todos quieren en dos o tres días sacar de España esta pena de las Baleares facciosas.”⁵¹

Aquesta retòrica gairebé èpica on no apareix la derrota en cap moment, serà present fins i tot en els pitjors moments. Així el dia 3 de setembre, moment en el qual s’ordena a Bayo el reembarcament de les tropes, *La Vanguardia* informará “Del frente de Mallorca, las noticias también son favorables, continuando el avance con toda seguridad”.⁵²

Durant els primers dies de la campanya, son constants les referències a grans victòries i avenços de les tropes de Bayo, que com sabem realment es reduïen a petits guanys de terreny a l’est de l’illa. La retòrica usada a les notes de *La Vanguardia* vol fer la sensació d’una velocitat a l’expedició que com hem vist s’allunya molt de la realitat. Aquests elements queden palesos en titulars com “Las columnas que marchan hacia Palma se hallan en las proximidades de Manacor”⁵³ o “Las heroicas fuerzas del Capitán Bayo prosiguen su penetración en las Baleares”⁵⁴.

Un altre element interessant a analitzar de les publicacions a *La Vanguardia*, és la voluntat de la Generalitat d’atribuir-se l’autoria i l’organització de la campanya. Aquesta voluntat, durarà només els primers dies, quan sembla que l’èxit republicà es troba assegurat, i es fa evident en declaracions com aquestes: “Las fuerzas piden banderas catalanas para señalar el territorio conquistado (...) En el desembarco de Mallorca sólo han intervenido fuerzas catalanas que tienen un ímpetu ciego y trabajan y pelean incansablemente.”⁵⁵

És notable també, com a mesura que la campanya va tornant desfavorable a les forces republicanes, les notícies relacionades amb Mallorca, cada cop són més curtes i ocupen pàgines amb manco importància. Així, els primers dies de l’operació, aquesta apareix ocupant pàgines senceres als espais més importants del diari com són la portada i la contraportada mentre que la notícia del reembarcament es trobarà a la pàgina 13.

Per tot el que s’ha exposat cal considerar, doncs, que la informació oferta per *La Vanguardia*, a pesar que donarà certes dades corresponents amb la realitat sobre el terreny, serà usada com un vertader instrument de propaganda. Aquesta informació és realment útil a nivell historiogràfic com a instrument per analitzar l’elaboració del discurs republicà; no obstant no

---

⁵¹ *La Vanguardia*, 18 d’agost de 1936, Pàg 2

⁵² *La Vanguardia*, 3 de setembre de 1936, Pàg 4

⁵³ *La Vanguardia*, 26 d’agost de 1936, Pàg 6

⁵⁴ *La Vanguardia*, 26 d’agost de 1936, Pàg 6

⁵⁵ *La Vanguardia*, 19 d’agost de 1936, Portada

pot ser agafada com a documentació objectiva i fidel al transcurs dels esdeveniments a Mallorca. Aquest caràcter es resumeix a la perfecció en la nota de premsa on s'informa del reembarcament i la retirada de tropes de Mallorca, on es pretén donar la sensació que l'operació ha estat un èxit quan realment sabem que va ser un estrepitós fracàs.

Las Milicias catalanas regresan de Mallorca

A la hora de cerrar esta edición recibimos la siguiente nota de la Presidencia del Consejo de la Generalidad: Las heroicas columnas catalanas han regresado de Mallorca después de una actuación magnífica. Ni un solo hombre ha sufrido por efectos de la operación de reembarque, porque el capitán Bayo, con un acierto táctico único y aprovechando las fuertes posiciones nuestras, ha podido llevarlo a cabo gracias a la alta moral y disciplina de nuestras invictas milicias. La retirada ha sido ordenada directamente por el Gobierno de la República. En estos momentos, el Gobierno de Cataluña, que no tenía conocimiento de la orden de retirada, lleno de responsabilidad, felicita al capitán Bayo por su actuación y a las columnas catalanas por sus gestas.⁵⁶

El testimoni del milicià Albert Sadurní

Ben diferent a la visió oferta per *La Vanguardia* serà la que ens aportarà el diari del jove milicià de la Columna "Carlos Marx" Albert Sadurní, qui arribà a Mallorca el 18 d'agost i del qual tenim notícies fins dia 2 de setembre, on s'aturarà la seva narració. En les seves memòries, ens presentarà la seva quotidianitat durant la seva estada a Mallorca i ens parlarà específicament de molts temes que seran ignorats per la premsa catalana.

La seva mirada reflectirà la cruesa de les condicions viscudes per la tropa republicana arribada a Mallorca, a més de mostrar clarament els grans conflictes interiors i la desorganització de l'expedició. Els bombardejos enemics i la desmoralització progressiva de la tropa i d'ell mateix es faran ben visibles durant la narració. Des del primer moment, el discurs de Sadurní manca del caràcter triomfalista present en la narració del conflicte a *La Vanguardia*, usant un llenguatge molt descriptiu i humà on apareixen constantment al·lusions a morts, ferits i afusellats. L'ànim del narrador i dels seus companys milicians va minvant a mesura que passen els dies fins a arribar a "La desanimació és absoluta"⁵⁷ de dia 1 de Setembre.

Aquesta serà una font d'informació extraordinària per l'estudi de les tasques i activitats dutes a terme pels milicians arribats a Mallorca, a més de presentar el conflicte des d'un punt de vista subjectiu que ens transporta d'una manera emocional dintre del mateix. És realment notable el

---

⁵⁶ *La Vanguardia*, 5 de setembre de 1936, Pàg 13.

⁵⁷ Diari d'Albert Sadurní, transcrit per Rafel Ginard Bauça com a part de l'argument del poble d'Artà del 1937. Manuscrit inèdit. Pàg 26

contingut gràfic i explícit dels horrors de la guerra. Aquesta càrrega emocional serà realment valuosa, atorgant a l'estudi del desembarcament un valor qualitatiu, que només es pot aconseguir a través de les persones que en van formar part. Sadurní ens presenta una realitat bruta i angoixant combinada amb moments de calma i alegria, on trobem les preocupacions dels implicats i els seus temors.

Durant la narració és notable la sensació d'abandonament i ràbia que el narrador i els altres milicians senten cap a la Generalitat de Catalunya i el Govern Central espanyol fins a arribar a afirmar que "Tot-hom diu que son un farsants els el President de la Generalitat Companys i el Jefe d'Aviació Sandino per tan poca escrupolositat demostrada al deixarnos abandonats 8000 homes en un illot sense bon material de guerra mentre l'enemic disposa de tota classe de material".⁵⁸

És també destacable la descripció que fa el milicià de la tropa i els seus components, donant una imatge d'enorme fragmentació entre les diferents organitzacions i partits que formaven part de l'expedició. Així, els conflictes entre Estat Català, la CNT i el PSUC són constants en el dietari d'Albert Sadurní, qüestionant la imatge oferida per *La Vanguardia* i també per part de la historiografia, que molts cops parla de les forces milicianes com si és tractés d'un exèrcit regular.

Dues visions oposades

En aquesta secció del treball, es durà a terme una anàlisi comparativa sobre alguns temes que han estat considerats rellevants en l'elaboració dels dos discursos presentats amb anterioritat. A través d'aquest estudi, podrem observar com la informació present a *La Vanguardia* maquilla o simplement ignora molts dels aspectes narrats per Albert Sadurní on es mostren la desorganització, els conflictes, la repressió i la cruesa de les condicions sofertes per les tropes republicanes a l'illa. Aquesta evident manipulació de la veritat, correspondrà a la voluntat del diari controlat per la Generalitat, de servir com a eina de propaganda i moralitzadora al conjunt de la població i a la tropa dels territoris encara fidels a la República especialment a Catalunya.

Aviació feixista

Com s'ha demostrat anteriorment en aquest treball, l'aviació feixista, va tenir un paper realment determinant en la campanya. Bona mostra d'aquest paper, el trobem plasmat en el dietari

---

⁵⁸ Idem. Pàg 27

d'Albert Sadurní on des del dia 20, comencen a aparèixer referències a bombardejos enemics a les posicions republicanes. Aquestes descripcions esdevindran un dels temes més recurrents en el relat.

Estan dormint la gent, a les quatre hores del mati, pasen tres avions enemics, tipus italià i ens bombardeigen a nosaltres i les nostres posicions sense eficàcia.⁵⁹ (...) A primeres hores del mati, tornen a venir i bombardejar els avions enemics, les nostres posicions sense eficàcia. L'únic que conseguixen es demoralitzar a la gent.⁶⁰

Aquesta desmoralització, causada per la supremacia aèria dels avions feixistes, apareix per primer cop dia 21 d'agost en el relat del milicià i a partir del dia 28 agafarà una posició protagonista dins el mateix. Bona mostra de la importància d'aquests fets la trobem en la descripció de les primeres accions de l'aviació italiana arribada amb el buc *Morandi*.

A la tarda es presenta asobre el nostre campament avioneta de caça tipus Italià (com totes) L'avioneta fent unes grans piruetes es llença per sorpresa assobre el campament ametrallant-lo causant algunes baixes.

Els milicians expelem l'agresió amb foc de fuselleria puix no teníem les ametralladores (anti-areas (dic)) preparades. L'avioneta que ha vist que no teníem les ametralladores, ens ametralla diverses vegades, en l'embarcader tenim tres avions de bombardeig que de resultes de la metralla enemiga resulten avariats dels dipòsits de betzina.

En aquests moments pasava un avió de transport, dels nostres, transporsant un guardia civil greu i dos pilots. L'avió enemic el persegueix i logra afagarlo ametrallant-lo brutalment de resultes de metralla enemiga una bala fereig al guardia civil, que ja estava ferit, mata al pilot que duia l'avió de transport i l'altre pilot al veure el avió sense comandament logra, amb grant risc de la seva vida, apoderar-se del comanament de l'avió i aterrisar al camp d'aviació de Mahó.

Inmediatament col·locam varios nius d'ametralladores anti-aeries. A les 5 hores de la tarda aproximadament es torna a presentar una altre avioneta que als primers dispars de l'ametralladora fuig cap a la seva vase.⁶¹

Les descripcions de bombardejos que començaran a aparèixer quotidianament en el relat de Sadurní, a *La Vanguardia* només ho faran en dues ocasions (els dies 30 d'agost i 1 de Setembre) sent considerats com a totalment inútils. A cap dels 23 articles publicats pel diari català informant de la situació a Mallorca, apareixerà referència alguna de l'arribada de tropes i material italià a l'illa. El mitjà, ignorant els fets narrats dia 28, per Sadurní informará d'una realitat ben diferent on encara apareixerà una aviació republicana operativa.

VICTORIOSA ACTUACIÓN DE LAS FUERZAS QUE OPERAN EN MALLORCA
EL ENEMIGO ES PUESTO EN VERGONZOSA FUGA

---

⁵⁹ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 4. Vegeu Apèndix 2

⁶⁰ Ibid Pàg 5

⁶¹ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 17. Vegeu Apèndix 2

Comunica el capitán Bayo que hoy, en combinación con la escuadrilla de hidros, fuerzas regulares y milicias han hecho una operación que ha durado desde las cinco a las siete y que ha sido una victoria completa para nuestras fuerzas. Hemos rectificado nuestro frente y tomado el objetivo propuesto. El enemigo se ha defendido con encarnizamiento; pero al final ha sido puesto en fuga, siendo perseguido por nuestros aviones.⁶²

A pesar de ser ignorats per *La Vanguardia*, la intensitat dels bombardejos feixistes augmentarà considerablement a partir del dia 31 deixant un panorama desconsolador a les tropes republicanes. Les aparicions d'aquests en el testimoni de Sadurní mostren com aquesta situació mina profundament la moral dels expedicionaris.

Cap a mitj matí es presenten tres hidros de bombardeig de l'enemic i van directament al varco-hospital Marques de Comilles i el bombardeigen sense eficàcia (...) Però, tot aprofitant el viatge, venen al campament nostre i ens bombardeigen amb bombes incendiàries i explosives de gran potència amb tanta eficàcia que ens fa volar part del polvorí i algunes tendes de campanya.

Baixes no en tenim cap però la desmoralització es tant gran que es presenta molta gent demana permís per retornar-sen a Barcelona, que els hi es denegat i amenaçats alguns amb la última pena.⁶³

La darrera aparició de bombardejos en el dietari d'Albert Sadurní, la trobarem dia 1 de Setembre. A pesar de ser un fragment curt, la descripció ens mostrarà una tropa totalment derrotada i desmoralitzada, la qual, sense cap capacitat defensiva, no pot fer res més que amagar-se per a resistir als atacs d'aviació. Cal dir que només dos dies després dels fets narrats a continuació, es produiria el reembarcament de les tropes republicanes.

Per ara la desanimació és absoluta. A la tarda es presenten els avions enemics, dos trimotors i un de caça i ens ametral·len i bombardejen brutalment. La gent ja s'ha acostumat a aquesta mena de bombardeig encara no senten el sumbar molt llunyar de l'avió es retirent a les voreres de la costa entre les roques que son una veritable fortalesa.⁶⁴

Bombardejos d'artilleria

L'atac "nacional" a les posicions republicanes, no es limità només a les incursions aèries, de fet segons la historiografia, aquestes foren bombardejades gairebé des del primer dia per l'artilleria rebel. En aquest cas i al contrari de la seva estratègia amb l'aviació, *La Vanguardia*, farà constar en els seus articles nombrosos atacs d'artilleria rebel, però en cap cas ens informarà sobre els mals provocats per aquests ignorant-los o titllant-los d'ineficaços. És lògic pensar que pel fet

---

⁶² *La Vanguardia*, 29 d'agost de 1936, Pàg 3

⁶³ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 23. Vegeu Apèndix 2

⁶⁴ *Ibid.* Pàg 26

d'estar recollits pel rotatiu barceloní, aquests bombardejos eren tan freqüents que ni tan sols el principal òrgan propagandístic republicà era capaç d'amagar-los.

Varios grupos de facciosos que se hallaban allí distribuidos hicieron fuego de cañón contra las fuerzas leales, aunque, afortunadamente, fueron muy escasas las bajas sufridas. La aviación y el destructor «Almirante Miranda», que habían protegido el desembarco, contestaron al cañoneo del enemigo, cesando poco después el fuego. Las fuerzas leales efectuaron el lunes por la mañana otro desembarco de más cinco mil milicianos.⁶⁵

En total, *La Vanguardia* recollirà un total de 7 atacs d'artilleria dignes de ser plasmats. Així i tot, com sempre, la sensació donada pel diari és la d'uns atacs rebels que no aconsegueixen cap tipus d'efecte negatiu en les tropes republicanes, sinó més bé al contrari, unes forces expedicionàries que veient la ineficàcia dels seus enemics surten reforçades. Aquesta sensació no pot ser més oposada a la que ens dona la lectura de les memòries d'Albert Sadurní.

El milicià descriurà constants bombardejos d'artilleria els quals tindran un gran pes dins la seva narració. La primera aparició d'aquests atacs serà dia 22 d'agost i ens descriurà l'efecte real d'aquests bombardejos, negats per *La Vanguardia*.

A les 6 i mitja hores de la tarda mentres s'esta afectuant l'avenç, amb gran èxit, desde una montanya llunyana, quatre canyons enemics, de grant potencia, es revengen, bombardejant, el nostre campament, amb vastanta eficàcia. Tenim ferits i pèrdues materials. Els obusos que l'enemic llença pesen 75 kg. I tenen dos pams i mig d'alçada.⁶⁶

A partir d'aquest dia els atacs amb armament pesat seran recollits diàriament, i en tot moment es mostrarà com un important element, que frena les aspiracions republicanes d'aconseguir una victòria ràpida i fàcil. En les descripcions dels bombardejos, Sadurní serà realment gràfic, mostrant episodis que mostren la vulnerabilitat de les tropes republicanes, que a la pràctica es trobaven a mercer de l'artilleria "nacional".

A primeres hores de la tarda, trobant-me jo amb alguns companys a la porta de la casa-hospital, l'enemic bombardejà amb una carterera punteria la casa. Una granada explotà, casualment, a davant de la porta sota la panxa d'una mula, la granada al explotar va obrir en canal a la mula en va ferir un altre (que la van acabar de matar) i va ferir a dos companys que l'aguardaven. Maravillant-nos els demés d'haver ocasionat en proporció, tan poc mal. El bombardeig va durar una estona sense més pèrdues.⁶⁷

És del tot notable l'aparició del que Sadurní descriu com el "Canyó Fantasma" a partir de dia 24 comença a atacar diàriament el campament republicà situat a la Punta de n'Amer, des d'una posició que resultarà desconeguda pels expedicionaris. Aquest canó, serà el protagonista

---

⁶⁵ *La Vanguardia*, 21 d'agost de 1936, Pàg 4

⁶⁶ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 7. Vegeu Apèndix 2

⁶⁷ *Ibid*, Pàg 9

dels reculls dels dies 24, 25, 26 i 27; causant una enorme desmoralització de la tropa. Dia 27, aquest canó és capturat i els atacs d'artilleria perden pes dins la narració, debut a l'aparició sobtada dels importants bombardejos de l'aviació italiana presentats amb anterioritat.

Disputes internes i disciplina

Referent a les relacions entre els diferents components de les forces republicanes a l'illa de Mallorca, trobem notabilíssimes diferències entre els dos relats analitzats. Per una banda, i seguint amb la seva línia idealitzadora i propagandística, *La Vanguardia* ens vol fer arribar la impressió d'unes forces perfectament cohesionades i amb una disciplina pròpia d'un exèrcit regular. El rotatiu no farà referència als diferents grups i organitzacions que formaven les columnes republicanes, volent fer la sensació que es tractava d'una expedició homogeneïtzada, centralitzada i dirigida per la Generalitat i no a una amalgama de forces milicianes de diferents orígens i ideologies com eren en realitat les forces expedicionàries. Les tropes republicanes seran sempre presentades com a una entitat única i victoriosa.

Siguen los éxitos de las fuerzas a las órdenes del capitán Bayo, que actúan con magnífico acierto y disciplina. Hoy han continuado la acción intensa, tomándose posiciones fortificadas al enemigo (...) La actuación de las tropas leales y milicianos es siempre formidable, ahuyentando al enemigo con su sola presencia, Soldados y paisanos pasan cada día en mayor número a nuestras filas, contando los horrores de la sublevación fascista.⁶⁸

No obstant aquesta informació contrastarà del tot amb la que ofereix Albert Sadurní, que ens informarà d'un panorama ben diferent. En un apartat dedicat a les seves impressions particulars del dia 23, el milicià comunista, ens informa de la caòtica i dramàtica situació que es va trobar en el moment de la seva arribada a l'illa. Serà el primer cop, on es mostra una gran divisió i conflicte entre les organitzacions que formen l'expedició. En aquest context, el milicià assegurarà que serà la seva organització, el PSUC, la que s'encarregarà de cohesionar i acabar amb els problemes interns.

El partit Comunista al arribar a les Balears, va trobar una desorganització total. Els de la FAI no donaven de menjar més que als del seu partit Estat Català idem CNT idem. Els companys d'Estat Català que es trobaven a un front de la CNT no lis donaven de menjar. Al arribar nosaltres amb un carregament <" de queviures, una pluja de gent va caure damunt nosaltres. Hi havia gent que no havia menjat en quatre dies. Inmediatament d'arribar nosaltres vam ajuntar els caps polítics de tots els partits, formant un comitè. Desde llavors tothom menja i treballa conjuntmanent.⁶⁹

---

⁶⁸ *La Vanguardia*, 30 d'agost de 1936, Pàg 3

⁶⁹ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 10. Vegeu Apèndix 2

Les disputes entre els diferents components expedicionaris no s'acabaran aquí, i a mesura que el conflicte es va tornant en contra de les forces republicanes, aquestes van en augment. Sadurní informarà de les destitucions d'alguns comandants dia 23, d'un important canvi a l'Estat Major, dia 24 i alguns conflictes entre milicians i els seus caps que culminen en afusellaments el 27 i 28. A més, ens continuarà informant de dissidències i desconfiances entre els diferents components republicans. No cal dir que cap d'aquests conflictes són esmentats en cap moment per *La Vanguardia*.

Cal fer remarcar la covardia d'alguns elements d'Estat Català que recollien firmes per tal de demanar els permisos o per la força l'embarcament cap a les seves llars. En aquests moments la valentia la demostra el PCC, el PSC, LA FAI i la CNT. La Guardia Civil es mostra vastant acobardada i no ens fiem gaire. A la nit hi ha hagut una falça alarma amb el moment que una companyia de la Guardia Civil marxava al front va venir un company tot espantat dient-nos que la Guardia Civil ens voltava el campament. Es va posar immediatament en peu de guerra a tota la gent disponible i després es va aclarir la falça alarma.⁷⁰

És lògic pensar, doncs, que aquests conflictes i desconfiances, narrades per Sadurní i sorgides de la naturalesa heterogènia de les forces republicanes, provocaren que aquestes no es trobessin cohesionades, reduint així les seves possibilitats d'èxit davant un enemic compost majoritàriament per tropes regulars.

Presoners i afusellats

Una altra diferència notable entre els dos relats, la podem observar en el suposat tractament que les forces lleials a la república donen als soldats "nacionals" capturats. El tractament historiogràfic de la repressió, ha estat clau en l'elaboració del relat d'ambdós bàndols. Tant republicans com franquistes, en el seu procés de demonització de l'enemic, durant el conflicte narren episodis d'enorme repressió contra les seves files, normalment magnificant els fets, i ignorant la majoria d'ajusticiaments duts a terme per les seves forces. No obstant això, la historiografia i l'arqueologia ens informen que aquesta repressió fou incomparablement superior en els territoris dominats pels rebels que en els que es mantingueren fidels a la República, en els quals els afusellaments massius foren una pràctica molt poc comuna, encara que com veurem sí que s'hi practicaren ajusticiaments d'una manera regular.

La Vanguardia, seguint amb la línia propagandística presentada, ignorarà qualsevol element de repressió cap a als rebels. Assegurarà que el dia 18 d'agost a Mallorca "Se han hecho gran número de prisioneros, habiéndonos apoderado de mucho material de guerra abandonado por

---

⁷⁰ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 22. Vegeu Apèndix 2

los facciosos”.⁷¹ No es donarà més cobertura al tractament d’aquests capturats. En la cobertura de l’expedició de la campanya, el rotatiu barceloní, només tornarà a fer referència a un grup de soldats “nacionals” capturats el dia 29 on es narrarà que en l’operació de captura d’una plaça forta rebel a les afores de Son Servera, foren fets presoners 10 soldats rebels, els quals suposadament informaran de la desastrosa situació que es viu a les files “nacionals”. Després d’aquesta informació, i com en el cas anterior, no s’informa sobre quin tipus de tractament reberen.

Nos contaron los prisioneros que han tenido muchas bajas de oficiales y que la tropa está desmoralizada y disgustada, asegurándonos que anoche fueron fusilados varios soldados por murmurar de esta guerra. Hemos tenido bajas que quieren seguir combatiendo y no ser evacuadas. (...) Nos dicen los prisioneros que continúa la huelga general. Anoche quiso entregarse una compañía de Infantería, pero fue diezmada por los fascistas cuando vieron que se dirigían hacia nosotros en son de paz. Esperamos que muy en breve este bloque se deshaga y vuelva a Palma la normalidad constitucional.⁷²

El dietari d’Antoni Sadurní, ens informarà amb senyals, sobre quin fou el destí de la majoria dels capturats per les forces expedicionàries, que podríem resumir en una oració prou significativa, escrita pel milicià el 22 d’agost: “No tenim cap presoner de guerra doncs el temes es: < Cap presoner ni ferit enemic > ”.⁷³ Aquesta política repressiva ha estat ignorada no tan sols per *La Vanguardia* sinó també per la gran majoria d’historiadors que han cobert el conflicte. Massot i Cruells, sent segurament els investigadors referència sobre l’expedició de Bayo, no fan referència a una política d’afusellaments al territori republicà, com si ho faran parlant del territori “nacional”; no obstant, pel fet de ser un relat en primera persona d’un expedicionari, consider que el que serà narrat a continuació té tota la credibilitat possible.

La informació sobre aquesta repressió, narrada per Sadurní, serà de gran valor científic, sent l’únic relat no franquista, del qual he pogut disposar, on es narren afusellaments constants en territori republicà. La primera aparició d’afusellaments la trobarem, dia 20 d’agost, dos dies després del desembarcament: “Fem una incursió a les línies enemigues i fem 16 presoners que després d’un judici sumaríssim son afusellats tots 16 immediatament, que després d’esser lligats prèviament, són tirats al mar.”⁷⁴

Aquests afusellaments continuaran l’endemà, dia 21 d’agost, on no tan sols s’afusellaran soldats sinó que per primer cop, seran executats civils: “Son afusellats sense formació de causa

---

⁷¹ *La Vanguardia*, 29 d’agost de 1936, Pàg 3

⁷² *La Vanguardia*, 29 d’agost de 1936, Pàg 3

⁷³ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 8. Vegeu Apèndix 2

⁷⁴ *Ibid.* Pàg 4

vuit paisans i vint-i-sis carabiners i Guardia Civils que havien estat trovat amb les armes a la ma fent foc contra les nostres columnas”. Immediatament el milicià justificarà aquests ajusticiaments afirmant: “He de constar que l’enemic a reclutat tota la gent servible per agafar les armes. I ja un cadet feixista que vigila cada sis homes per tal que no boicotegi la causa que ells defensen”.⁷⁵ Així doncs, entre els dies 20 i 21 d’agost, a Mallorca foren afusellades per les forces republicanes, gairebé immediatament a la seva captura, 46 persones.

El dia 23 d’agost, serà ajusticiat un Cap de les JONS, juntament amb un company seu.⁷⁶ A partir d’aquesta data, el dietari no ens informarà sobre més execucions amb l’excepció, presentada anteriorment d’un cap milicià que serà afusellat dia 29, per haver disparat a un altre expedicionari. Sumant aquests darrers 3 casos, ens són narrats per Sadurní un total de 49 afusellaments.

El fet que aquesta repressió s’aturi dia 23, pot ser resultat, no tant d’un canvi de política per part de les forces de Bayo, sinó pel fet que a partir del mateix dia, el front de batalla s’estabilitzà i els grans avenços, que permetien fer grans grups de presoners, desaparegueren.

Moral de la tropa

El tractament de la informació respecte a la moral, és sense cap dubte, l’element més sensible en l’elaboració del relat informatiu sobre un front de batalla. Si es coneix que la moral de la tropa és baixa, aquesta informació provocarà un efecte dòmino que causarà una desmoralització generalitzada tant a la població civil com a la resta de l’exèrcit.

Serà amb aquest motiu que *La Vanguardia*, usará la suposada altíssima moral de les tropes expedicionàries, com a principal bandera per a la seva propaganda. Les afirmacions respecte a l’elevadíssim esperit dels expedicionaris seran constants, i apareixeran a gairebé totes les notes de premsa publicades. “En casi todos los frentes son nuestros hombres los que inician siempre la ofensiva, prueba indudable de su moral y de la certeza de una rápida victoria que el ejército del pueblo posee”⁷⁷; “El espíritu de los heroicos combatientes republicanos es excelente”⁷⁸; “Las fuerzas catalanas que tienen un ímpetu ciego y trabajan y pelean incansablemente”⁷⁹.

---

⁷⁵ Ibid. Pàg 5

⁷⁶ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 9. Vegeu Apèndix 2

⁷⁷ *La Vanguardia*, 29 d’agost de 1936, Pàg 3

⁷⁸ *La Vanguardia*, 19 d’agost de 1936, Portada

⁷⁹ *La Vanguardia*, 20 d’agost de 1936, Portada

En canvi, Sadurní, si bé és cert que al principi de l'expedició destacarà el gran esperit combatiu de les tropes, aquest, prest serà substituït per una desanimació que anirà augmentant a mesura que augmenten els esdeveniments desfavorables per als expedicionaris i s'eleva al màxim amb l'aparició de l'aviació italiana dia 27 d'agost. Aquesta desanimació, en el seu relat, vindrà acompanyada d'una sensació de por i esgotament derivades de la freqüència dels atacs feixistes.

Així, mentre que *La Vanguardia* afirmarà dia 29 de setembre que “El espíritu de la columna es inmejorable”,⁸⁰ dia 31 Sadurní dirà “la desmoralització es tant gran que es presenta molta gent demana permís per entornar-sen a Barcelona, que els hi es denegat i amenaçats alguns amb la última pena.”.⁸¹

El tractament de la suposada moral de les tropes per part de *La Vanguardia*, arribarà a límits grotescs en els dies del reembarcament, 3 i 4 d'agost. Mentre dia 1 Sadurní, després de quasi una setmana de continus bombardejos per part de l'aviació italiana, havia afirmat “Per ara la desanimació és absoluta”⁸²; el rotatiu català afirmarà el dia 3 que “El día de ayer fue de absoluta tranquilidad en todos los frentes de batalla. La moral de las tropas revolucionarias es excelente por todos conceptos.”⁸³

El mateix dia 3, les tropes desembarcades a Mallorca feia 18 dies, començaven a abandonar l'illa sense haver aconseguit cap mena d'èxit i deixant enrere uns 1800 companys caiguts en batalla.

Conclusions

En aquest estudi, després d'haver estat presentat el desembarcament republicà d'Alberto Bayo a Mallorca el 1936, ha quedat palès com la desorganització i la falta de cohesió dels diferents actors organitzadors de l'expedició; atesa la situació de la Barcelona post aixecament, van provocar que, el que podria haver estat una victòria clau per al desenvolupament de la guerra, resultés amb una terrible derrota. Aquesta desfeta no tan sols provocà unes enormes pèrdues materials i humanes, sinó que provocà que les forces italianes prenguessin part de la guerra de manera decisiva.

---

⁸⁰ *La Vanguardia*, 29 d'agost de 1936, Pàg 3

⁸¹ Diari del milicià Albert Sadurní. Pàg 23. Vegeu Apèndix 2

⁸² *Ibid* Pàg 26.

⁸³ *La Vanguardia* 3 de setembre de 1936, Pàg 4

La falta d'enteniment i sintonia en la situació política de la Catalunya del 36 foren la causa rere la qual, les diferents organitzacions que desembarcaren a Mallorca, esdevingueren a la pràctica forces gairebé independents. Des d'un bon principi, la falta de sintonia entre els comandants, provocà que les forces de Uribarri es separessin de les columnes de Bayo, reduint gairebé a la meitat la força expedicionària que havia de conquerir Mallorca. Aquests conflictes interns continuaran a l'illa, entre els diferents components de l'expedició; aquesta situació omesa per la premsa de l'època, serà reflectida perfectament a les memòries de Sadurní.

A més a més, les discutibles decisions tàctiques del Capità Bayo, precipitaren la derrota dels expedicionaris. Aquesta, va ser emmascarada per *La Vanguardia*, principal diari de l'època i màxima eina de propaganda republicana, estant controlat per la Generalitat de Catalunya. Els fets recollits en els 19 articles publicats pel rotatiu català, ens mostren l'expedició com si d'un passeig militar es tractés. En cap moment faran referència a entrebancs o desfetes republicanes i ens descriuran als milicians com uns invictes i heroics guerrers de la llibertat. El seu relat serà realment útil per a l'estudi de l'elaboració dels discursos com a eina de guerra, no obstant es trobarà realment allunyat de la realitat mostrada pel dietari de guerra d'Albert Sadurní, un jove milicià de 18 anys, que participà directament en el conflicte.

Sadurní al contrari que *La Vanguardia*, ens mostrarà un escenari cru on es mostra la realitat sobre alguns temes ignorats o disfressats. Els bombardejos aeris, la desorganització, els problemes interns, els afusellaments generalitzats per part dels republicans o la desmoralització progressiva dels expedicionaris; seran fets claus en la narració de Sadurní i elements que havent estat eliminats per la premsa catalana esdevindran crucials a l'hora de comprendre el desenvolupament i desenllaç del conflicte. És necessari, doncs, que els historiadors duguem a terme una tasca de buidatge de fonts, per tal de desmuntar relats ideològics i trobar-ne la realitat rere aquests.

Aquesta comparació, presenta un debat sobre l'eticitat de la manipulació de la realitat per part de la premsa. És moralment correcte ometre informació que pot ser perjudicial per l'ànim del poble, per interessos nacionals? O la veritat ha de ser transmesa sempre, per respecte a les persones que sofreixen les conseqüències dels fets omesos? La resposta, vindrà sempre condicionada per una percepció personal, no obstant, és evident que a dia d'avui, a l'era de les *Fake News* aquesta manipulació és més present que mai.

Bibliografia

- AGUILERA POVEDANO, Manuel (2017). *Un periodista en el desembarco de Bayo*. Lleonard Muntaner Editor. Barcelona
- ALCOFAR NASSAES, Jose Luis (1975). *La aviación legionaria en la Guerra española*. Editorial Euros. Madrid
- ARRAS, Joaquin; SAENZ DE TEJADA, Carlos (1958). *El Alzamiento en las Baleares*, dins *Historia de la Cruzada Española*, Tom IV. Ediciones Españolas S.A. Madrid
- BAYO GIROUD, Alberto. (1944) *Mi Desembarco en Mallorca*. Miguel Font. Palma
- BERNANOS, Georges (1938). *Les Grands Cimentières sous la Lune*. Plon. Paris
- BEEVOR, Antony (2005). *La Guerra Civil Española*. Crítica. Barcelona.
- CASAS I SORIANO, Just (2016). *Els fets de juliol de juliol de 1936 a Barcelona*. Base Barcelona
- CRUELLS, Manuel (1971). *L'expedició a Mallorca*. Editorial Juventud. Barcelona
- DE NADAL, Joaquin Maria (1957). *Seis años con Don Francisco Cambó (1930-1936): Memorias de un secretario político*. Alpha. Barcelona
- DE SANTILLAN, Abad (1940): *Por qué perdimos la guerra: una contribución a la historia de la tragedia española*. Almuzara. Buenos Aires
- DURAN PASTOR, Miquel (1982). *1936 en Mallorca*. Miguel Font. Palma
- FERRARI BILLOCH, Francesc (1936). *Mallorca contra los rojos*. Imprenta de Amengual y Muntaner.
- GONZÁLEZ POZO, Josep (2012). *Poder Legal y Poder Real en la Cataluña Revolucionaria de 1936*. Esouela de Plata. Sevilla
- MARTÍNEZ BANDE, Jose Manuel (1989). *La invasión de Aragón y el desembarco en Mallorca*. San Martín. Madrid
- MASSOT I MUNTANER, Josep (1987). *El desembarcament de Bayo a Mallorca*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona
- MANUEL, Antonio (1996). *Una nueva historia política e institucional*. Universidad de Lisboa. Lisboa.
- ROJAS, Carlos (1975). *La guerra civil vista por los exiliados*. Planeta. Madrid.
- THOMAS, Hugh (1977) *The Spanish Civil War*. Harper & Row. Nova York
- DESVOIS, Jean Michel (1999). *Manuel Tuñón de Lara y la historia de la prensa*. A Tuñón de Lara y la historiografía española. Siglo XXI. Madrid.
- ZAYAS, Marques de (1955). *Historia de la Vieja Guardia de Baleares*. Imprenta Sáez. Madrid

Figura 2: Dietari inèdit manuscrit d'Albert Sadurní part de l'Argument d'Artà de 1937.

Opoc Maria Puríssima [X.111-37]
Notes diàries i altres coses
VII
Any 1937
Còpia d'un diari de la guerra de l'ha-
llorca escrit per un dels nijos. Coberta de
la plaqueta: "Albert Sadurní. Diari de
Guerra - 16-8-36." Invenit de la coberta primari
"Jo Albert Sadurní de 18 anys d'edat, enllas
en la columna "CARLOS MARX" del aman-
dant Gavaldà, esone el següent diari basat
estrictament en la seva veritat.
Firma Arnes 16.8.36
Albert Sadurní "
(Subscrat)

AGOST

DIA 16 DIUMENGE

Vaig d'escotar amb un cotxe (sic) sent pas per la columna i em fan responsable per dues naves proclamades a l'avissió de Mallorca i m'inventen amb la dita columna, sense ésser constatats per el partit, sortint de Barcelona a les 5 menys 10 minuts hores de la tarda amb el vaixell Cúcutat de Tarragona.

DIA 17 DILLUNS

Arribem a Mahó, he fingut un viatge molt pesat, tots els milicians han fet el menjar. Arribem a Mahó a les 4 $\frac{1}{2}$ hores del matí. Per arreglar els tramitges desembarc ens tenen 6 hores al port sense deixar-nos veure al vaixell. Al fi dinem a Mahó.

Mentrestant es carrega el vaixell d'armament. Es sap, també, a Mahó i sortim a les 11 de la nit.

DIA 18 DIMARTS

Després de set hores de viatge molt pesat, doncs hem tornat a treure el menjar, arribem a davant de l'illa de Mallorca a les 5 del matí. Allí entrem en un petit envaïcadent i l'enemic ens bombardeja i tireteja, per tal de ho deixar-nos desambarcar, però tot i amb el foc granijet de l'enemic, toquem desembarcar amb barcasses asta una costa on posem en fuga a l'enemic. Hem desembarcat en una punta de Mallorca anomenada Punta Amer.

DIA 19 DIMECRES

Passem el dia desembarcant el material de guerra, que viures, mantes, matatalassos, sacs, bosses, etc i agafem un petit tros de terreny a l'enemic.

DIA 20 DISSOUS

Estan dormint la gent, a les quatre hores del matí, passen tres avions enemics, tipus Itàlia i ens bombardegen a nosaltres i les nostres posicions sense eficàcia.

Donem una incursió a les línies enemigues i som 16 presoners que després d'un judici sumaríssim, són afusellats tots 16 immediatament, que, després d'aver tirats forençament, són tirats al mar.

DIA 21 DIVENDRES

A les primeres hores del matí, tornem a venir i bombardejar (sic) els avions enemics, les nostres posicions sense eficàcia.

L'únic que conseqüència es desmoralitzar a la gent.

Rapídament es mouen uns vehicles de telèfon i arribem a la aviació de Itàlia.

Venen tres esquadrilles i després d'un combat ací i allà ens ensenquen, en flames els tres avions feixistes que tant malats vats ens havien fet passar.

Al vespre agafem tres petites posicions a l'enemic. Som afusellats sense formació de causa vuit presoners i vint-i-sis barbadiners i Guardia Civils ⁽¹⁾ que tenien estat trobat amb les armes a la ma font per entre les nostres columnes

(1) Els italians que els trobaven a la

He de fer constar que l'enemic a reclutat tota la gent servible per agafar les armes.

J'ja un cadet feixista que visita cada setmanes per tal que no boicotegi la Causa que ell defensen.

Els també es diuen milicians i els dirigents es denominen « Comandant de milicians » « Cabo de milicians » etc, etc.

DIA 23. DISSABTE

Es prepara una avançada a tots els fronts amb la cooperació de l'aviació i l'esquadra.

Aquesta nit l'enemic passava molt malament, doncs l'enemic, ens ha bombardejat amb eficàcia i temim molt ferit i algun mort, i l'enemic ens ha bombardejat amb artilleria.

A les 6 i mitja hores de la tarda mentres s'estava fent el atac, amb gran èxit, desde una nostra nau humana, que afe cançons enemig, de gran potència, es revingen, bombardejant, el nostre campament, amb bastanta eficàcia.

L'ennemig té iperdivers matenats. Els obusos que l'enemic lansa sobre el camp, i tenen obusos imitj d'alçada.

L'enemic té una secció d'espies dins les nostres files.

Hi em agafat dos, que són apueltos.

Cap al buque ens comunicuen que en l'atac emportés al domatí ha atnat a la tarda com a vençut la presa del port de Porto Rico i de la majoria de les municions hindant amb altres pobles.

Alm tingut poques baixes. L'enemic les té molt nombroses no temim cap poroner de guerra doncs el

tema es:

< Capd persones ni feren enemic >

DIA 23 DIMENGE

La nit l'em passada ve, a les 10 hores del matí es reempenen el bomba deis contra el nostre campament sense especifica, moltes de les bombes cauen a la platja, sobre la corra, o al mar, prop del campament i no exploten. Han arribat al campament en cabells de les nostres trapes que ahir van efectuar el avens a tot el front i per les seves converses es desprent, que han jallat alguns Comandants que son rapidament deslittats.

Cal remarcar el cas d' un regent que mana en una sentina que al entrar en joc amb

l'enemic va donar ordre de retirada de les seves forces i tot el km plegat espasa al van enemic.

A primeres hores de la tarda es afusellat el Comandant de les milicies feixistes, que va un capità de l'exercit i un destacament de J. O. N.S. a tot dos r'eb va trovar documentació feixista, medalles i emblemes feixistes.

A tot eh poble on joacem ja < hi ha > supos que vol dir >> una desolació completa la gent ha fugit totes les cases estan obertes i saquejades pel feix només queden dos o tres famílies (les tres valentes) en tot impoble de 1500 habitants. La gent una mica desacomada d'esquerra de tot els pobles ha estat afusellada. Els lloys i barricades on s'ha via iniciat el feixisme ja < hi han > supos de-

Tres amb inscripcions com les següents: «VI
VA CRISTO REY» «ABAJO LA CHUS-
MA OBRETA» «MUERA LA CANALLA
MARXISTA» «DIOS PATRIA Y REY» etc.

Y hem arribat nous contingents de tropes dels
partits: Comunista Socialista, ESTAT
CATALA, POUM, FAI i CNT.

Impresions particulars

El partit Comunista al arribar a les Balears, va
trobar una desorganització total.

Els de la FAI no donaven de menjar més que als
del seu partit Estat Català idem CNT idem.

Els companys d'Estat Català que es trobava
amb un front de la CNT no li donaven de
menjar.

Al arribar nosaltres amb un carregament "carga-
ment" d'ius de queviures, impropia de gent va
cause clamant nosaltres.

Hi havia gent que no havia menjat en quatre
dies.

Inmediatament d'arribar nosaltres vam ajuntar
els caps polítics de tots els partits, formant un Comitè
Desde llavors tothom menja i treballa conjuntament.

Cal remarcar la discrepància que regna entre les nos-
tres files, doncs totes les joves i dones que s'ajun-
ten són entregats rigorosament al Comitè de que-
rra.

Otra que jo crec que és degut a les responsabilitats
que contreu el que no o entregues o encubri.

Comandant abandona el campament i es dirigeix a la mar a l'espera de l'atac amb els seus soldats i tres embarcacions.

Parto amb el capità Bayo i, amb gran satisfacció, em diu: 'l'espera d'un moment a l'altre la inclusió a les nostres files de 208 Guàrdies Civils amb 60 ametralladores que pesen molt pes espereu ens hem enterat que s'han fugat de l'enemic.

Li recomanem prudència, doncs podrien fer-nos una emboscada, i ens diu, que antes d'arribar a les avançades, veian desarmats i fets presos tots ells.

Al mig dia el famós «canyó fantasma» torna a bombardejar el campament, l'objectiu de l'enemic és l'embarcadero, una bala

logra tocar una barcassa tirant-la a pique, a la tarda a les 2 1/2 es reempen el bombardeig venent de espècia.

L'enemic encara no veu un avió dels nostres ja que tot el foc s'ocupa de no deixar objectius del foc.

DIFERS DISCURS

Heu passat una bona nit. Al demà han desmuntat més 300 Guàrdies Civils amb material de guerra i molts militants del partit Comunista.

L'esta efectuant una operació a tot el front i al vespre em diuen que ja s'han apoderat de «ca» i ho fantasma i d'una muntanya que dona nom a molts kilòmetres de terreny. S'ha passat molta gent al nostre vantage

Que tot seguit han agafat les armes per la nostra causa.

Ha estat pres un jefe de grup que havia disparat sobre un campany.

28 DIVENDRES

Heu passat una bona nit (en el campament) però en el pont hi ha estat un fort combat que ha durat varies hores, al mig dia no sabem les baixes nostres, però sabem que s'ha passat varios centenars d'homes al nostre bander.

A la tarda es presenta sobre el nostre campament una avioneta de casa tipus Itàlia (com totes) L'avioneta fent unes grans joquetes es llença per sorpresa sobre el camp

ament ametrallant lo causant algunes baixes.

Es truhicions espellem l'agresió amb poc de fuelletia, però no tenim les ametralladores (anti-aeris (sic)) preparades. L'avioneta que ha vingut que no tenim les ametralladores, ens ametralla diverses vegades, en el embarcador tenim tres avions de bombarders que de resultes de la metralla enemiga resulten averiatats dels dipòsits de la benzina. (sic)

En aquest moment passava avió de transport, dels nostres, transportant un Guard Civil grec i dos pilots.

L'avió enemic es persegueix i logra agafar-lo ametrallant-lo brutalment de resultes de la metralla enemiga una bona feina al guard civil, que ja estava ferit, mata al pilot

que devia el avió de transport i l'altre pilot, al veure el avió sense armament logia, amb gran risc de la seva vida, es podria veure del comandament de l'avió i arribar al camp d'aviació de Hato.

Inmediatament col·locam varios mius d'ametralladores anti-aeris. A les 5 hores de la tarda aproximadament es torna a posar tot mateix avió de la que que als primers disparos de l'ametralladora freg cap a la seva base.

A primeres hores de la nit es apuella un jefe de grupo que havia mort un company d'ell.

DIA 29 DILLSHUTE

La nit l'em passada ve esperem que d'un

moment a l'altre vingui l'avió enemic i cap a les 10 hores del matí es presenta, te un vol molt alt i intenta fer una baixada però les nostres ametralladores o impedeixen.

A la tarda es torna a presentar en el moment que passava un vol mercant el qual es brutat. Molt ametrallat no podem saber les baixes que ha ocasionat.

En arribat nos contingut de tropes de diferents parts i regons yunoo posen dos cotxes blindats que causen una gran satisfacció al campament.

El jefe de grupo que van apuella hair a la nit hi han despiat pu davant del cos diversos cotxes de tenars de inicians pental de servir d'exemple.

Ha que fer amotar la gran serenitat que va de-

matrar aquest jefe doncs va venir per les se-
ses propietats forçes hasta el lloc d'execució.

L'ultima voluntat seva va esser escriure una
canta a la seva dona, i davant del piquet es
va estar 20 minuts minut estovint i al
matyar la gent es va posar dret i mirant el
piquet va cridar « Companeris Viva la
Republica » vam contestar el birca i tot
seguit es va ja poc.

DIA 30 DIUMENGE

El campament ha passat la nit ve. Jungs
jo m'he trobat molt malament.

El primeres hores del mati ve l'avioneta
de casa enemiga, i per mitja de l'avioneta,
ens canoneja l'artilleria enemiga.

Despres de canoneig ens envoria una casa de
pagès m'hi teniem la impremta i fan alguns
penis.

L'avioneta bombardeja les nostres avan-
çades amb alguna eficacia.

Les nostres ametralladores no deixen bariques a
l'avioneta que fuig cap a la seva base.

A la tarda es repeteix la mateixa operació.

Al mati ens troppen la visita d'un creuer
alemany que ens diu que té d'anar a Pol-
bia a recollir a certs elements alemanys.

Però enterat degudament de la veniat ens es-
sabentem que du un carregament de bombes de
gran potencia per donar als feixistes. Quira-
da l'esquadra es presenta el submarí B.3 es-
panyol, amb l'ordre d'impechir sigui com

sigui que ataquí a Retmor.

El creuer es va retirar al bonpre.

DIA 31 DILLUNS

Of les 12 de la nit l'enemic, per primera vegada, ens bombardeja sense eficàcia.

Cap a mitj "inim" està escrit i matí es presenten tres triebes de bombardeig de l'enemic i ban directament al varco-hospital Marques de Camilles i el bombardeigen sense eficàcia, i instalen al varco ametralladors que fan fugir a l'aviació enemiga. Però, tot conspigit el biotge, venen al campament nostre i ens bombardeigen amb bombes incendiàries i explosives de gran potència amb tanta eficàcia que ens fa volar part del polverí i

algunes tendes de companya.

Naixes no en tenim cap però la demostració es tant grant que es presenta molta gent demanar permís per retornar-ven a Barcelona, que els hi es denegat i amenaçats alguns amb la última pena.

L'aviació enemiga ha bombardejat amb la cooperació de l'artilleria. Cal fer remarcar la cobardia d'alguns elements d'Etat Català que recotien firmes per tal de demanar i demanar? els permisos o per la força l'embarcament Cap a les veves Halls.

En aquest moment la voluntat la demostre el P.C.C. el P.S.C. la F.H.I. i la C.N.T.

La Guardia Civil es mostra bastant acobardada i no ens enfiem gaire.

A la nit hi ha hagut una falsa alarma amb el moment que una companyia de la Guàrdia Civil marxava al front va venir un company tot espantat dient-me que la Guàrdia Civil era vortassa al campament. Es va posar immediatament en peu de guerra a tota la gent disponible i després es va aclarir la falsa alarma.

Impresions particulars.

L'Estat Major ha fet una reunió extraordinària

ofort estant (sic) molt excitats doncs mentre l'enemic té tota classe de material de guerra novatres no disposem de res els avions que teniem han marxat i l'esquiadra també a fugir. Tot això o creiem obra del Jefe d'aviació

Arribant doncs no ens envia aviació per tal que novatres fracàssem i ell vingui després amb tota l'aviació i l'esquiadra i s'endugui els avions havent-hi unat novatres.

S'envia un delegat per tal de parlar amb el President de la Generalitat Companya.

SETEMBRE

DIA 1 DIMARTS

La nit l'em passada ve (sic) però a les 4 hores del matí ve l'aviació enemiga i torna a bombardejar nos 100 fets avions un fírmotot de bombardeig i dos de casa. Les novatres amb tralladores no paren de tirar per tal d'impendir que l'aviació baixi.

Ha un spotie que es diu Puerto Cristo (ara

en diem Port Rorig) que hem entrat unes
vuit begades i hem agut de marxar-ne altres
tantes doncs per falta d'aviació nostre ells
n'abusen tant com poden i per mitja de morters
ens fan evacuar la plaça.

Per ara la desanimació es absoluta.

Al matí es presenten els avions enemig, dos
trinxera i un de caça i ens ametrallen i bom-
bardeijen brutaient.

La gent ja s'ha apertoribat a aquesta me-
na de bombardeig encara no senten el sum-
bar molt lluny del avió es retirent a les
voreces de la costa entre les roques que són una
veritable fortassa.

Tot-hom diu que són un jarrants el Pres-
dent de la Generalitat Compaony i el Jefe

d'aviació Sandino per la poca efectivitat
demostrada al deixar-nos abandonats 8.000 ho-
mes en un illot sense un bon material de que-
rra mentre l'enemic disposa de tota classe de
material.

DIA 2 DIMECRES

A quarts de sis del matí arriba l'avió Frim-
tot Enemic i comença, com cada dia, a bombar-
dejar-nos, una bomba esclata esport i mata a
un milicià, i tot seguit se'n va al barco-hos-
pital Marques de Comilles i intenta bombardejar-
ho, però les nostres ametralladores no es deixen
veure gaire al mateix temps de < se? > hi
va fer una mica que l'obliga a marxar a la seva
base.

Cal esmentar com a cas curiós el que mentre l'acció bombardejava el campament l'Estat Major junt amb el Comandant de Ferro (sic) es van separar (sic) darrera unes caixes i l'acció va seguir bombardejant el campament. Quant l'avió va atacar El Estat Major es va donar compte que s'havia resguardat darrera les caixes de bombes i granades, atorgant l'objectiu del avió el bombardejament d'aquelles caixes de municions.

Al port de Porto - (Port de un mitjà) i ens diu que ha caigut un morter a mig d'un grup que ha ocasionat nou morts i setze ferits i de tot el grup només n'ha quedat un d'iles.

FINIS AQUI EL DIARI DE GUERRA

En el portó pagina interst, després de la darrera pagina, hi ha això:

"Antoni Gimeno

"Secció de Simulas C. Sta."

Està copiat literalment amb totes les correccions ortogràfiques, de tindràis i de l'èpic. El caràcter de lletra es bastant corrent. La plaqueta, a les darreres pàgines, en blanc té taques de terra verda, lo qual sembla indicat que va trobar-se pel terreny, porchuda, potser. El diari és interst; no hi manca res de lo que hi posa a l'autor: se veu que el darrer dia, 3 de setembre, o el matí amb el seu presoner o va portar-se amb la fruita, la plaqueta. Però que diu dia 2, se veu que no devia escriure l'operació de l'indemà al Piz de Son Ortó.

Figura 3: Croquis del front de Mallorca segons *La Historia de la Cruzada*. Font: MASSOT I MUNTANER, Josep (1987). *El desembarcament de Bayo a Mallorca*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. Pàg 412

